WELCOME TO SCHOOL

SOCIAL STØTTE TIL NYANKOMNE UNGE
MED FLYGTNINGE- OG MIGRANTBAGGRUND I FOLKESKOLEN

UNDERVISERMANUAL

Indholdsfortegnelse

DEL 1. WELCOME TO SCHOOL

Introduktion 4

1. Målene for Welcome to School 6

2. Hvem er eleverne? 7

3. Elever og undgom 16

4. Implementeringen af welcome to school 20

DEL 2. LEKTIONERNE

Lektion 1: Introduktion 26

Lektion 2: Hvor kommer jeg fra? 32

Lektion 3: Mit hjem 36

Lektion 4: At tale uden ord 41

Lektion 5: Forskelligt eller det samme? 48

Lektion 6: At bo i Danmark 53

Lektion 7: Dem du bor sammen med 58

Lektion 8: Vigtige dage 63

Lektion 9: Venskaber 68

Lektion 10: Vigtige ting 72

Lektion 11: Børns rettigheder 75

Lektion 12: Diskrimination 81

Lektion 13: Sundhed 88

Lektion 14: At sige farvel og fremtiden 94

WELCOME TO SCHOOL

DEL 1 · INTRODUKTION

WELCOME TO SCHOOL: Introduktion

Indledning

Welcome to School er et program, eller undervisningsforløb, designet til at skabe et trygt socialt rum for nyankomne skoleelever med flygtninge- og migrantbaggrund med det formål at opbygge modstandsdygtighed samt forbedre sammenhængskraften og støttende sociale relationer. Welcome to School blev udarbejdet af Bram Tuk og Milleke de Neef fra Center for Ekspertise inden for Ulighed i Sundhed (Pharos) i Holland, hvor Welcome to School med success er blevet implementeret med deltagelse af mere end 10.000 elever. Siden sin første version har Welcome to School gennemgået flere justeringer, hvormed den sidste version består af 20 lektioner omhandlende emner såsom kulturforskelle, måder at leve på, at være ny i et land, diskrimination, sundhed, venskab, seksualitet og romantiske forhold. Undervisningsforløbet er understøttet af en lærermanual, hvis første del omhandler baggrundsinformation for forløbet og hvis anden del er en undervisningsplan til læreren. Lærermanualen ledsages af en arbejdsbog til eleverne. Denne seneste version af Welcome to School er med succes blevet afprøvet med udskolingselever i fire større byer i Holland. Det originale Welcome to School-program er frit og gratis tilgængeligt på Hollandsk på Pharos' hjemmeside: *https://www.pharos.nl/english/youth-health-programme/school-programmes-for-refugee-youth-in-secondary-education/.*

På grund af Welcome to Schools success i Holland blev det udvalgt til at blive inkluderet i europæisk forskningsprogram, der har det formål at styrke evidensen inden for skolebaserede interventioner til at fremme den mentale sundhed for nyankomne børn og unge. Det EU-finansierede forskningsprojekt (grant agreement No 754849), også kendt som 'RefugeesWellSchool' undersøger effekten af fem forskellige interventioner, hvoraf én er Welcome to School i en række europæiske lande. Welcome to School-programmet vil blive implementeret og evalueret i Belgien, Norge og Danmark. Efter pilottesting i Danmark samt konsultationer med lærere og andre interessenter er det blevet besluttet at forkorte Welcome to School-programmet og fjerne de seks lektioner, der omhandler seksualitet og romantiske forhold. Som en konsekvens af dette består denne manual, som er en del af 'RefugeesWellSchool'-projektet, af 14 lektioner i stedet for 20 lektioner som i det oprindelige program. Selvom de 14 inkluderede lektioner og elevernes arbejdsbog stort set ikke adskiller sig fra deres udformning i det originale Welcome to School-program, medfører oversættelserne til engelsk, dansk og norsk uundgåeligt mindre ændringer. Dele af materialet er ændret til at passe den specifikke landekontekst og introduktionen er blevet forkortet.

Håbet er, at den nuværende version af Welcome to School-materialerne vil vise sig effektive til at fremme den mentale trivsel blandt unge med migrant- og flygtningebaggrund og at materialet vil blive brugt på tværs af Europa til at forbedre integrationen af disse unge.

Den nye version af Welcome to School er redigeret af det danske Center for Migration, Etnicitet og Sundhed (MESU) på Københavns Universitet i tæt samarbejde med Pharos. MESU udarbejdede den engelske version, som efterfølgende blev oversat til dansk, hollandsk og norsk.

Læsevejledning

Den første del af lærermanualen er en introduktion til de erfaringer, udfordringer og sociale kontekster der knytter sig til at være en ung nyankommen i et vesteuropæisk land. Anden del af manualen præsenterer de 14 lektioner en for en med instruktioner til læreren om, hvordan man kan strukturere lektioner, hvad man kan skrive på tavlen og hvordan man bruger arbejdsbogen.

★-symbolet indikerer ideer til hvordan læreren kan formulere sig og forklare opgaver til eleverne.

Eftersom alle elever og klasser er forskellige har læreren et vigtigt ansvar i at justere og modificere manualens formuleringer, strukturer og aktiviteter til at passe til deres specifikke elever. Selvom manualen kan virke meget detaljeret, bør lærerens viden om elevernes kulturelle baggrunde, sprogfærdigheder og familierelationer, samt deres alder og modenhed, altid guide lektionerne.

Navne på elever, der for det meste indgår i afsnittene kaldet »Eksempler fra praksis« er fiktive. Maskuline pronomener i teksten refererer til både mænd og kvinder medmindre konteksten indikerer, at der refereres specifikt til en mand.

1. MÅLENE FOR WELCOME TO SCHOOL

Dette kapitel beskriver målene for Welcome to School. Disse mål giver læreren ekstra støtte og tillader en mere dybdegående forståelse af formålene med lektionerne. Med klare mål kan vi senere undersøge resultaterne af lektionerne for at se, om de giver de ønskede resultater.

Målene for Welcome to School

Hensigten med undervisningsmaterialet er at fremme elevens trivsel, og at reducere og forebygge psykosociale og følelsesmæssige problemer. Stress og usikkerhed omkring opholdstilladelse samt ringe boligforhold og mangelfuld omsorg påvirker elevernes trivsel. Med de rette strategier og støtte, kan skolen bidrage positivt til elevernes hverdag og liv. Lærerens rolle i at understøtte elevernes trivsel er en vigtig del af Welcome to School, og læreren har dermed brug for en stærk forståelse af elevernes oplevelser med at navigere mellem kulturer, udvikling i teenageårene og bearbejdningen af eventuelle traumatiserende hændelser. Welcome to School kan skabe et mere positivt selvbillede og give eleverne selvtillid under og efter lektionerne. Dette kan ske på to måder: aktivt og passivt. Passivt kan elevernes trivsel fremmes gennem støtte fra lærere og jævnaldrende, når der tales om problemer som er relevante for dem. Aktivt ved at eleverne danner stærkere bånd med deres jævnaldrende, lærere og familie. Det overordnede mål med lektionsplanenerne er at understøtte trivsel blandt eleverne samt at reducere og forebygge sociale og følelsesmæssige problemer. Dette bliver forklaret mere tydeligt gennem følgende delmålsætninger.

Eleven har en større selvforståelse når:

- Eleven føler sig anerkendt af skolen og det danske samfund ved at...
  - » dele deres personlige oplevelser med klassekammerater og lærere
  - » deres personlige beretninger bliver accepterede
- Eleven identificerer sig med ligesindede elevers oplevelser ved at...
  - » dele oplevelser og genkende fællestræk hos hinanden
  - » dele løsningsstrategier
- Der opstår et sundt perspektiv på fortid og fremtid ved at...
  - » eleverne ikke fortrænger deres fortid
  - » elever tænker på fremtiden
  - » elever fokuserer mere på fremtiden

Social bevidsthed øges når:

- Eleven oplever social støtte og interagerer med flere mennesker fordi...
  - » de føler sig værdsat eller modtager følelsesmæssig støtte fra jævnaldrende, deres lærere og deres sociale miljø uden for skolen
  - » de føler et fællesskab med deres klassekammerater
  - » de modtager brugbare informationer og råd
  - » Eleven bliver mere aktiv i klasseværelset – især de mere stille elever
- Eleven ikke udviser aggressiv og urolig adfærd
- Eleven føler sig mere tilpas i et multikulturelt miljø
- Elevens viden om fundamentale rettigheder kan hjælpe til at føle sig mindre usikre på sin egen position i det nye samfund

2. HVEM ER ELEVERNE?

Eleverne udgør en heterogen gruppe, der kommer fra mange forskellige lande i verden. Karakteristika ved gruppen af nyankomne unge har ændret sig i takt med, at flere mennesker er tvunget til at flygte eller migrere. Nu om dage er der for eksempel mange arbejdsmigranter fra Central- og Østeuropa som kommer til Vesteuropa. I løbet af de sidste år er størstedelen af nyankomne kommet fra Syrien, Irak og Tyrkiet (ikke-vestlige lande) og Polen, Tyskland og Storbritannien (vestlige lande).

Børn af asylansøgere kan opholde sig i centre med deres forældre, eller kan have fået en fast bopæl efter at have fået en opholdstilladelse. Børn som kommer til Danmark senere end deres forældre, eventuelt gennem familiesammenføring, har i nogle tilfælde opholdt sig flere år i flygtningelejre imens de har ventet på familiesammenføring. Nogle af børnene har måske også boet med deres onkel eller tante som plejebørn. Børn der har flygtningestatus og som er adskilt fra deres forældre ved ankomst omtales som 'uledsagede mindreårige'.

Forskellige migrantbaggrunde

En stor del af arbejdsmigranterne kommer fra de ti nyeste EU-medlemslande fra Central- og Østeuropa: Polen, Ungarn, Tjekkiet, Slovenien, Estland, Letland, Litauen, Rumænien, og Bulgarien. Den største gruppe kommer fra Polen. Flere elever kommer dog også fra Sydeuropæiske lande med deres forældre. En mindre gruppe kommer til Danmark gennem ægtefællesammenføring. En person med dansk statsborgerskab ansøger om tilladelse til at en partner evt. med børn kan komme til Danmark. Oprindelseslande er eksempelvis: Thailand, Filippinerne, Kina og Ukraine.

Mange familier til arbejdsmigranter migrerer i faser. Nogle gange efterlades ældre søskende. Dette diskuteres i videnskabelige undersøgelser af såkaldte »Euro-orphans« (Birds & The Dragon, 2014). Migrationsfaserne betyder, at mange elever gentagne gange er igennem en sørgeproces. »Min søn savner virkelig sin ældste bror i Polen. Jeg har dårlig samvittighed. Det er heller ikke godt med min søn i Polen; jeg havde det bedre med ikke at efterlade hans bedstemor... Jeg føler en sorg over, at jeg ikke tog mig af ham. Og jeg ved ikke hvordan jeg kan fortsætte« (citat fra en polsk mor). Arbejdsmigranter rejser hen, hvor der er ledige job til dem. Nogle gange accepterer de job, som de er overkvalificerede til. Da oprindelseslandet tit er relativt tæt på, har familier nogle gange ét ben i oprindelseslandet og et andet i Danmark. Familier rejser jævnligt frem og tilbage, eksempelvis for lægehjælp.

Hvad har eleverne til fælles?

- **Flytning.** Hvor end de kommer fra, så har de været nødsaget til at sige farvel til folk og ting de elskede. Klima, mad, bolig, familie, venner, uddannelse og hobbyer; migration påvirker alle disse aspekter.
- **Skabelsen af et narrativ.** De er nødt til at vænne sig til et nyt land og skabe deres egen fortælling.
- **Gode og dårlige minder.** Disse får en ny betydning, når du bor i et nyt land.
- **Op- og nedture.** At vænne sig til et nyt land indebærer tit op- og nedture. Selvom Danmark tilbyder eleverne muligheder, de måske ikke havde før, så kan de også løbe ind i vanskeligheder. For eksempel sproget og kravene i uddannelsessystemet, social isolation og oplevelser af diskrimination.

- **Ambivalens**. Da det ofte er forældrenes og familiens beslutning at forlade oprindelseslandet, og ikke elevernes egen, kan de have det ambivalent med at skulle bo i Danmark.
- **Familiestøtte** er sommetider mangelfuld. Den udvidede familie er en støttekilde for mange migranter, men da familien kan bo langt væk, er der ofte en mangelfuld støtte. I migrationsprocessen kan man ikke altid vælge hvor man ender, og derfor kan en familie ende med at bo flere forskellige steder i verden. Det er ikke altid muligt at holde kontakten over internettet. Sommetider har elever boet i en længere periode med familiemedlemmer, for eksempel med bedsteforældre, onkler eller tanter. Mange elever savner deres familiemedlemmer.
- **Manglende forældretilstedeværelse.** Forældre spiller en vigtig rolle i børns udvikling. Teenagere antyder tit, 'at de foretrækker at gøre det selv', men de har stadig brug for støtte, råd, anerkendelse og hjælp til de valg, de står overfor i denne alder. Selvom elevernes forældre, som andre forældre, ønsker det bedste for deres børn, så har de ikke altid kapaciteten til at støtte deres børn.
- **Forpligtelser**. Eleverne er tit nødt til at håndtere ekstra ansvar, for eksempel når familiemedlemmer andre steder forventer at de klarer sig godt i det nye land, og modtager finansiel støtte eller endda praktisk hjælp til at kunne migrere til 'Vesten'. Sommetider er flygtninge også nødt til at tilbagebetale store gældsbeløb til menneskesmuglere.
- **At begynde forfra.** At lære et nyt sprog og at bo i et nyt land kan føles som at begynde fuldstændig forfra. Den sociale viden, som eleverne har med hjemmefra, synes i begyndelsen at være til ingen nytte. Vaner, opgaver og roller er pludselig ændrede. Eksempelvis er sociale koder mellem børn og voksne, og måden hvorpå lærere og elever samt mænd og kvinder interagerer med hinanden anderledes her end i oprindelseslandet.
- **Forsinkelse af uddannelseskarrieren**. For mange elever har deres uddannelse været midlertidigt afbrudt. At lære et nyt sprog er også en stor udfordring.

Hvordan er eleverne forskellige?

- **Uddannelsesniveau**. Nogle elever har tilbragt hele deres barndom i flygtningelejre, har aldrig været i skole og er derfor analfabeter. Men der er også elever, som allerede har gennemført en ungdomsuddannelse.
- **Sprog**. Da eleverne kommer fra forskellige dele af verden, taler de mange forskellige sprog.
- **Årsager til migration.** Migrantarbejdere forlader sædvanligvis deres land bedre forberedte og ofte med en ide om, hvilket land de vil hen til. Flygtninge er nogle gange nødt til at rejse pludseligt. Al migration involverer en kombination af 'push'- og 'pull-faktorer'
- **Opholdstilladelse**. Nogle elever i klasseværelset har måske en permanent opholdstilladelse, mens andre elever kun har en midlertidig opholdstilladelse. Dette betyder, at ikke alle eleverne kan blive i Danmark på sigt. Sommetider vender migrantarbejdere tilbage til deres oprindelsesland mens flygtninge derimod rejser til andre lande. Eleverne selv har tit ikke noget at skulle have sagt i dette.
- **Udokumenteret**. Der er også elever som, af den ene eller anden grund, ikke ved om de kan blive. For eksempel er der nogle flygtninge, som ikke har fået en opholdstilladelse, da de allerede har søgt om asyl i et andet land eller af anden grund.
- **Boligsituation**. Nogle elever bor med deres forældre, andre med familiemedlemmer eller pårørende, og nogle bor alene.

Elevernes mentale helbred

Generelt har unge i teenagealderen ikke lyst til at blive betragtet som 'speciel'. Dette gælder også for eleverne. De har bare lyst til at være 'normale' og gå i skole. De har ofte oplevet en række voldsomme begivenheder, som måske kan påvirke deres trivsel og udvikling. Selvom unge elever ofte bygger et nyt liv meget hurtigere end voksne, så er det vigtigt at være opmærksom på den psykologiske proces som hører til migration. I skolen vil alle børn gerne ses som et individ. Alle elever ønsker at læreren viser interesse for deres personlige baggrund. Dette vil også skabe solidaritet mellem læreren og eleven, og det vil også motivere eleven til at lære mere. Elevens personlige historie skal have plads i klasselokalet (Tuk & Verboom, 2013).

Ifølge Pourfakhrian (2009) rapporterer lærere, at mange elever lider af psykosociale problemer, hvilket også er rapporteret af eleverne selv. Lærerne beskriver, at elever med flygtningebaggrund i højere grad er sårbare for psykosociale problemer sammenlignet med elever uden flygtningebaggrund. Helbredet blandt elever, som er nye i Danmark, er også sårbart, og sundhedsproblemer kan påvirke præstationerne i skolen, da dette kan hindre læring. Elever kommer sommetider fra lande, hvor sygehusvæsnet er mangelfuldt eller ikkeeksisterende. Et ringe sundhedsvæsen kan resultere i manglende behandling af fysiske sygdomme. Derudover kan psykologiske diagnoser, som ordblindhed og autisme, være blevet overset i barnets oprindelsesland. Man ved også at børnemishandling er en risikofaktor når familier er under pres, lige meget hvor de kommer fra, hvilket har mange konsekvenser for den fysiske og psykiske sundhed.

Ankomsten til Danmark byder på mange muligheder, som eleverne har mistet, eller aldrig har haft, grundet økonomiske, sociale eller politiske omstændigheder. Eleverne er også hurtigt opmærksomme på de store forskellige der er mellem Danmark og oprindelseslandet, som de skal kunne navigere i for at deltage i samfundet. Mange af dem er så sprogligt udfordret, at det hæmmer deres uddannelsesmuligheder. Elever har mange spørgsmål vedrørende livet mellem to kulturer. I hvilken grad skal jeg holde mig til normerne og værdierne fra mit oprindelsesland? Hvad er egentlig normerne og værdierne i Danmark, og hvilke er jeg nødt til at overtage? Dette kaldes akkulturativ stress.

Berry (1990) har givet et bud på, hvordan man hhv. Integreres eller ikke-integreres i et samfund. Han anvender begreberne assimilation, integration, separation og marginalisering. Unge der betragtes som godt integreret, pointerer ofte, at de har den rette balance mellem at være knyttet til deres egne rødder og behovet for at være 'dansk'.

		Identificering med oprindelseslandet	
Identificering med Danmark		**Stærk**	**Svag**
	Stærk	Integration	Assimilation
	Svag	Separation	Marginalisering

Akkulturationsstrategier (Berry, 1990)

Kort sagt, så kan elever med indvandrerbaggrund betragtes som værende mere udsatte, sammenlignet med elever som er født i Danmark. Negative begivenheder før, under og efter migrationen til Danmark, gør at eleverne risikerer at have psykosociale problemer og forringet trivsel. Samtidig er mange elever ivrige, stærke og optimistiske. Skolen spiller en vigtig rolle, og blandt andet ved at følge denne intervention kan skolen tilbyde eleverne viden og færdigheder, som giver dem mulighed for at deltage fuldt ud i det danske samfund. Det er vigtigt, som på enhver skole, at finde den rigtige balance mellem intellektuel udfordring og gode læringsresultater. Med disse elever betyder dette, at man må rette særlig opmærksomhed mod deres psykosociale trivsel og udvikling.

Mere end undervisning

Elevernes hjemmesituation er ofte ustabil, og deres personlige netværk kan være begrænset. Endvidere kan nonprofitorganisationer, som tilbyder støtte til eleverne, sommetider være utilgængelige grundet en række forskellige årsager. Når hjemmet er ustabilt, deres personlige netværk er småt, og eksterne organisationer er utilgængelige, føler læreren nogle gange behov for kompensere for dette ved at yde ekstra støtte.

Det nedstående program giver en model til at organisere, hvordan man kan understøtte elevens trivsel.

Støtte til elever i løbet af en ungdomsuddannelse

3. Ekstern støtte

Synhedsydelser til unge – Ungdomsstøtte – DFUNK – Mentalsunhedsydelser til unge – Migrantorganisationer

↑

Involvering af omsorgs- og konsultationsteams fra forskellige sektorer

↑

2. Intern støtte

Skolepsykolog – Elevstøtte – Social arbejde på skolen – Støttelærer

↑

Intern konsultationsvejledere, intern støtte

↑

1. daglig støtte

Lærer – Mentor – Dansklærer

Skolen er en institution som fremmer integration og kan tilbyde meget til dens elever, gennem struktur og udfordrende læring. Hvis eleverne har været undervejs i lang tid, og/eller ikke har haft fuldtidsundervisning i lang tid, sætter de ofte stor pris på skolegang. Bearbejdningen af hjemve og/eller tab er også lettere, hvis eleverne er distraherede og udfordrede i skolen. Desuden får eleverne en forståelse af livet i Danmark, ikke kun igennem fagene, men også gennem

den daglige kontakt med lærerne. Som resultat af dette får de hurtigere en indsigt i samfundet end de fleste forældre. Evnen til at læse og tale på dansk og kendskabet til samfundet giver eleverne en vigtig position i familien, og eleverne er ofte glade for, at de kan hjælpe deres forældre. Dog kan det samtidig påvirke de typiske magtrelationer mellem børn og forældre, og dette kan også belaste eleven. Dette kan blandt andet forekomme, hvis eleven tager ansvar for problemer, som forældrene ellers er ansvarlige for.

Når eleverne starter i dansk skole, vil de primært være i kontakt med et lille antal lærere og har travlt med at lære, hvordan man udtrykker sig på et nyt sprog. Da mange elever har lidt eller ingen kontakt med lokale danskere, så vil læreren ofte spille en fremtrædende rolle som informationsressource til spørgsmål der omhandler det danske samfund. Jo mere hyppig kontakten med læren er, des tryggere bliver eleven når det handler om at snakke om personlige emner, og emner der omhandler dansk kultur. Denne type elev-lærer forhold kan være mere personligt end med etnisk danske elever.

Lærere beskriver ofte kontakten med eleverne som værende positiv med en høj grad af personlig involvering. Ikke desto mindre kan elevers problemer let blive overset, da lærere tit ikke har modtaget nogen specifik træning i at identificere eventuelle særlige problemer. Desuden tvivler mange af eleverne i klasselokalet på, at deres problemer overhovedet kan løses, og kan derfor være tilbageholdende med at sige noget. Sommetider kan eleverne have det ambivalent med at søge eller få en hjælpende hånd fra lærerne. Eleverne siger måske, at de har det fint, selvom de i virkeligheden ikke har det sådan. Denne uoverensstemmelse kan muligvis ses ved overdrevet dagdrømmeri, koncentrationsproblemer, dårlige resultater i skolen, og apati over for deltagelse. Eleverne selv kan rapportere symptomer som angst, ensomhed og søvnproblemer. Sammenlignet med børn født i Danmark, så oplever elever, som er tvunget til at migrere, flere fysiske og psykologiske problemer (Vervuurt & Kleijn, 1997). For at opveje for psykologiske og fysiske problemer, udviser disse elever i klasserne sommetider en bemærkelsesværdig høj social adfærd (Pourfakhrian, 2009). Med Welcome to School kan eleverne hjælpe hinanden ved at udtrykke sig selv autentisk, imens lærerne kan lære mere om elevernes private liv. Desuden forstærker interventionen social støtte og elevens evne til at handle selv. Intervention har således ikke terapeutiske intentioner, men vil understøtte og fremme mental sundhed.

En lærer har til opgave at forbinde hjemmet og skolen. Eleverne, som andre unge, har lyst til at stå på egne ben, man da de måske løber ind i ekstra udfordringer, kan dette være svært. Eleverne skifter dagligt mellem meget forskellige verdener i deres familieliv, sociale liv og akademiske liv. Nogle flygtningebørn skal også tackle et lukket miljø på et asylcenter. At integrere disse forskellige verdener kan være svært for elever, da verdenerne kan stille meget forskellige krav til opførsel og kommunikation. Mange elever kommer fra lande, hvor familieforpligtelser er selvindlysende, og der er et stærkt og positivt bånd til forældre og andre familiemedlemmer. Eleverne er sædvanligvis forbundet med deres familie på forskellig vis, også selvom de ikke bor i Danmark. Eleverne finder det ofte svært at forklare, hvad deres specifikke forhold til deres familie er til andre i skolen. Sommetider skammer de sig over traditioner som at vise respekt og at hjælpe til i huset, da de tror, at det bliver opfattet som gammeldags i Danmark. For at der kan snakkes om dette, er lærerne nødt til at være åbne og tilgængelige for sådanne refleksioner.

Elever og deres hjemmemiljø

Selve migrationen kan have en negativ indvirkning på elevens familieliv. Nogle elever har forældre med psykologiske problemer, hvor der således er en øget forekomst af opdragelsesproblematikker (Bellaart et al., 2015), omsorgssvigt og overgreb (Goosen, 2014; Lewig, et al., 2010).

Dette er faktorer, som kan gøre kontakten mellem skole og forældre ekstra vanskelig, da disse elever kan være meget svære at komme ind på livet af. Sommetider ser lærere tegn på problemer i hjemmet, men tøver med at handle, da de betvivler om de virkelig kan hjælpe disse elever. Det er derfor, at det vigtigt at arbejde sammen på et grundlag af god kontakt mellem forældre og skole, hvilke gør det lettere for elever at dele personlige problemstillinger i klasselokalet.

Elever hjælper sommetider med at undervise deres yngre søskende og med at oversætte for deres forældre. Nogle elever er nødt til at se efter deres yngre søskende, imens deres forældre er på arbejde (Offergelt, 2014). Dette anses ikke nødvendigvis som et problem af eleven, og mange er i forvejen vant til at se efter deres yngre søskende. Mange forældre vil også gerne have, at deres børn klarer sig godt, får gode karakterer og stiger i social status. De akademiske og familiemæssige forpligtelser udsætter eleven for pres, især fordi forældrene ofte er uvidende om den mængde læring, der skal indhentes, når en elev kommer ind i et nyt skolesystem.

Forskning omhandlende uddannelse og migrantfamilier peger på en magtdynamik mellem forældre og børn, der ofte findes i migrantfamilier, hvor reglerne er mere stringente, og forældre ofte har en klar forventning om hvornår deres børn skal være hjemme og hvordan de skal gå klædt (Pels, 2002, 2006). Piger har ofte et tæt forhold til deres søstre og deres mor (Geense, 2005). I nogle tilfælde har fædre i migrantfamilier en tendens til have en mindre fremtrædende rolle, når det gælder uddannelse end fædre i etnisk danske familier.

I familier hvor religion spiller en vigtig rolle, vil nogle elever muligvis opleve, at lærere ikke kan besvare spørgsmål de måtte have. Derudover kan det være, at værdierne i den pågældende religion ikke stemmer overens med elevernes opførsel uden for hjemmet. Sommetider udtrykker eleverne at de gerne ville have mere frihed, og mere åben kommunikation (Pels, 2009). Ofte kan kommunikationen opleves, som om den kun 'går én vej'. Eleverne har udtrykt, at de har været nødt til at forhandle eller 'skjule ting' for at opnå en følelse af frihed og selvstændighed, da de er nødt til at respektere deres forældres forventninger.

I løbet af teenageårene skal eleverne finde deres egne veje og tage beslutninger om emner såsom uddannelse, arbejde, fritid og forhold. Det forventes at de tager hånd om deres eget liv. Eleverne må navigere mellem deres kulturarv og mainstream-kulturen i Danmark gennem forskellige niveauer af tilpasning. Eleverne kan blive nødt til at gå på kompromis med families synspunkter, religiøse påvirkninger, jævnaldrendes normer, skole og ungdomskultur, hvilket kræver høj fleksibilitet og mentalt overskud. Dette bliver yderligere vanskeliggjort hvis nogle af eleverne ikke har en permanent opholdstilladelse, og måske lever under truslen om hjemsendelse til deres oprindelsesland. Herudover kan den offentlige og politiske debat om migration og religion (særligt Islam) påvirke eleven. Skolen spiller en vigtig rolle som forum til at snakke om disse ting med eleverne.

Inddragelse af forældre: muligheder og udfordringer

Inddragelse af forældrene er vigtigt for kunne sikre kontinuitet mellem den unges hjemme- og skolemiljø. Der findes flere måder at involvere forældre på. For at muliggøre dette må skolerne dog først anerkende at forældreinddragelse har vigtige fordele, både for skolen, eleven og forældrene, som vil føle sig hørt og få et stærkere tilhørsforhold til skolen. Nogle forældre er bekymrede for at de vil »miste« deres børn i denne nye livsituation og kan blive mere sikre på at dette ikke sker, hvis de får et større indblik i, hvad der foregår på skolen. Men at inddrage forældre kræver en ekstra indsats. Her e rnogle aktiviteter, der kan hjælpe forældreinddragelsen på vej:

- Lærerne kan organisere forældregrupper, hvor forældre i samme sproggrupper kan diskutere skolen og hvordan man bedst bygger bro mellem hjem og skole
- Afholdelse af jævnlige skolehjemsamtaler
- Overveje at tilbyde dansklektioner for forældre
- Organisere forældreinddragelseskurser, hvor forældre f.eks. kan lære at læse og forstå rapporter og breve fra skolen
- Lave hjemmebesøg

Forældreinddragelse er udfordrende og lærere vil måske møde følgende udfordringer:

- Forældres besøg på skolen kan have omkostninger (finansielle eller tidsmæssige), hvilke kan forværres, hvis der er stor afstand til skolen
- Forældre til nyankomne er som regel ikke bekendte med skolesystemet og hvad der bliver forventet af dem
- Begrænsede danskfærdigheder blandt forældre kan gør det svært at etablere en god kontakt til skolen
- Nogle forældre arbejder meget og på skæve tidspunkter. Dette kan forhindre kontakt med skolen
- Forældre ved ikke altid, om de og/eller deres børn får lov til at blive i Danmark. Dette kan gøre at de ikke nødvendigvis kan se en pointe med at have kontakt til skolen.
- Nogle nyankomne har soloforældre, som det kan være overvældende for at skulle arrangere kontakt til skolen

Welcome to School-programmet giver anledning for lærere til at udforske forældreinddragelse og identificerer strategier med de nyankomne, som kan facilitere større inddragelse af forældre.

Flygtningebørn og deres baggrunde

Baggrunden for, at eleverne er migreret/flygtet varierer i høj grad, men elever med en flygtningebaggrund er oftest de mest sårbare (Fazel et al 2011, Pourfakhrian 2009). Lærere understreger også, at elever med flygtningebaggrund har flere psykologiske problemer i forhold til deres klassekammerater uden flygtningebaggrund (Slotman Others 2014). Dette skyldes primært, at deres migrationsoplevelse har været traumatisk, og sommetider har indebåret elementer af vold, krig og forfølgelse. Skolegang kan forøge børns kapacitet og resiliens. Når elever føler sig trygge i skolen, har de for eksempel en lavere risiko for posttraumatisk stress, depression og angst (Fazel et al, 2011). Følelsen af at være tryg i skolen bliver forstærket af lærere, som er interesseret i deres elevernes baggrund. Det er gavnligt hvis læreren er opmærksom og nærværende, når eleven med flygtningebaggrund snakker om sine oplevelser eller sit oprindelsesland.

Selve migrationen

I den eksisterende litteratur på området om migrationsmønstre nævnes ofte en kombination af 'push og pull-faktorer'. 'Push-faktorer' er årsager som skubber nogen væk fra et land, såsom mangel på økonomiske muligheder. 'Pull-faktorer' 'trækker' derimod folk mod et land, og kan indebære god uddannelse, en sundhedssektor eller familierelationer. Når det kommer til flygtninge kan 'push-faktorerne' være voldsomme faktorer såsom krig, hungersnød, vold eller forfølgelse. Disse situationer er sandsynligvis rystende og har potentiale til at føre til kliniske symptomer af angst, depression og post-traumatiskstress. Forældrene til flygtningebørn er ofte dem, som tager beslutningen om, hvortil de skal migrere. Sommetider har forældrene en specifik destination i tankerne, såsom Danmark. Sommetider er det ikke landet i sig selv, men jobmuligheder et eller andet sted, som er 'pull-faktoren'. Nogle gange er eleverne uledsagede mindreårige, som ender i Danmark grundet en række beslutninger truffet under selve flugten. Sommertider er det menneskesmuglere, som har været ansvarlige for at få migranter over grænser, hvilket kan begrænse migranternes eget valg af værtsland. Andre gange har en migrant måske haft et land i tankerne, hvor de gerne ville bosætte sig, men asylprocessen er for lang og svær, og dermed er de nødt til at vælge et andet land. I sidste ende, så er der flere komplekse grunde til at en flygtning ender i Danmark, og ofte er deres vej og destination ikke klar fra start.

Bearbejdning af traumatiske oplevelser

Chokerende oplevelser bliver anset som traumatiske, hvis psykologiske og/eller fysiske symptomer opstår senere hen som resultat af oplevelsen. Disse symptomer følger ofte et typisk mønster. Hvis man oplever sådanne symptomer, kan det betyde, at man lider af 'posttraumatisk stress disorder' (PTSD), som ofte viser sig sammen med andre lidelser såsom depression, søvnproblemer og angst. Der er markante forskelle i, hvordan individer bearbejder traumatiske oplevelser. Dog bliver grundantagelser om en selv, om andre, og om livets forudsigelighed ofte betvivlet. Ofre af chokerende begivenheder kan kæmpe med spørgsmål såsom 'hvordan kunne dette ske?', 'hvorfor skete der her for mig?'. Nogle slås med 'survivor's guilt' – følelsen af at have overlevet en begivenhed, hvor andre ikke var lige så heldige. Hvis en voksen oplever PTSD, så kan vedkommendes barn, på et alt for tidligt tidspunkt, blive tvunget til at påtage sig en rolle, som almindeligvis er udfyldt af den voksne, såsom at tage sig af deres yngre søskende. Deres forestillinger om voksne kan ændres i takt med, at den tillid de havde til dem, bliver påvirket negativt. Børn vil derfor ofte have følelser af usikkerhed og uvished i forhold til deres fremtid. Dog er børn ofte modstandsdygtige, og disse følelser af usikkerhed og uvished omkring fremtiden forsvinder ofte med tiden, og sommetider uden professionel hjælp. Ældre studier af børn, som var ofre for hhv. nazi-forfølgelsen og krigen i Chile og Cambodia viser, at børn kommer sig, eller i det hvert fald kan leve og håndtere tidligere traumatiske oplevelser (Hjern & Jeppsson, 2005).

Forbedring af det mentale helbred og resiliens

En række individuelle karakteristika såsom det overordnede mentale helbred, humor, og problemløsningsevner kan hjælpe en elev til at håndtere potentielt traumatiserende oplevelser. Kapaciteten til at håndtere potentielt traumatiserende oplevelser er større, når eleverne har tilstrækkelig støtte fra starten. Deres mentale helbred og resiliens kan muligvis forbedres, hvis de regelmæssigt snakker deres eget sprog, frit kan praktisere deres religiøse overbevisninger, såvel som købe og tilberede velkendt mad. En anden beskyttelsesfaktor mod psykologiskbelastning er, at eleven får tilstrækkelig omsorg, en støttende og fleksibel struktur, og går i skole – forudsat at eleven føler sig tryg i skolemiljøet (Fazel et al, 2011). På trods af at have haft potentielt trau-

matiske oplevelser, så er et støttenetværk af venner, familie, klassekammerater og medlemmer af lokalsamfundet personer der kan understøtte elevernes mentale helbred.

Opsummering

Nyankomne elever med flygtninge- og migrantbaggrund bliver ofte trukket i mange forskellige retninger. På den ene side vil mange gerne holde fast værdier og praksisser fra deres hjemland og på den anden side vil de gerne blive en del af Danmark, uden at skille sig ud. At støtte eleverne i denne udfordring gør integrationsprocessen lettere. Selvom forældre gerne vil have at deres børn bliver integreret, så kan det være svært for dem, da de ofte selv står overfor problemer med at finde sig til rette i den nye kultur. Skolegang er et vigtigt element af integration, især når de nyankomne har lært sproget. Når elevens sproglige færdigheder er lave, kan det være svært for læreren at støtte eleven i personlige problemer. Imidlertid er det en mulighed til at indlede en samtale derhjemme omkring elevens trivsel. Skolen kan også gøre en ekstra indsats og involvere sig med forældrene for at øge elevernes chance for succes i skolen og for at arbejde med deres personlige udvikling.

3. Elever og undgom

Skolen spiller en vigtig rolle, når det kommer til elevernes udvikling som individer. Udviklingen af eleverne er, i høj grad, som hos andre unge i Danmark. De er nødt til at tænke på deres fremtid, alt imens de bliver påvirket af deres jævnaldrende kammerater, deres personlige situation og deres seksualitet. Udover at blive påvirket af de 'normale' elementer af at blive ældre, så bliver nyankomne elever også påvirket af at være i et nyt land. Dette kapitel kaster lys på hvordan migration påvirker udviklingen hos børn og unge. Formålet er at give lærere indsigt i de forskellige udviklingsstadier, så det føles mere naturligt at bringe det op i samtaler.

Hvad er udviklingsstadier?

Udviklingsstadier er teoretiske, psykologiske milepæle, som alle personer går igennem i løbet af deres liv i en mere eller mindre fastlagt rækkefølge (Meij, 2011). 'Færdiggørelsen' af hvert udviklingsstadie giver børn og unge forskellige færdigheder og viden til at udvikle sig positivt i overgangen til voksenlivet. Hvis udviklingen går i stå, kan dette dog lede til psykologiske problemer. For eksempel kan en karakteristik såsom resiliens i nogen grad være forudbestemt, men øges hvis børn udvikler sig på en vellykket og sund måde (Rispens et al, 1994). Nedenunder ses nogle forskellige stadier og situationer, som elever måske kan komme ud for og kæmpe med. Måden de adresserer og kommer igennem disse stadier og situationer kan påvirke deres udvikling.

Teenageårene: Et livsstadie fuld af forandring

Teenageårene er en overgangsperiode mellem barndom og voksenlivet. Det refererer til alderen fra 10-20 år. Biologisk udvikling, herunder puberteten er drivkraften bag fysiske, psykologiske og sociale forandringer (Baan & Tuk, 2008). Hvad ungdomsårene betyder fra et socialt perspektiv varierer i høj grad på tværs af kulturelle grupper. I vestlige lande har den sociale velfærd ofte gjort det muligt for unge at forlænge barndomsperioden, hvilket giver mulighed for mere tid til at eksperimentere og til at 'finde og selv' i deres ungdom. I andre lande kan unge have arbejdet fra en meget tidlig alder, og haft ansvar der i andre kontekster ville blive set på som voksent.

Livsbeslutninger

Unge tager vigtige livsbeslutninger omkring uddannelse, arbejde, fritid og forhold (Baan & Tuk, 2008). Deres politiske og religiøse overbevisninger udvikler sig også med alderen. I vestlige kulturer er det sommetider forventet at unge tager meget ansvar for deres livsvalg. Med elever fra andre kulturer kan dette være mindre fremtrædende. Forældre og andre familiemedlemmer har sommetider en stærk indflydelse på de beslutninger elever tager. Mange nyankomne elever, ulig mange etnisk danske unge, er religiøse. Religion kan give ekstra støtte. Til tider kan elever, der ankommer i et nyt land, blive overrasket over, at de bor et sted hvor personer åbent viser at de ikke er religiøse. Det er ganske usædvanligt i nogle oprindelseslande.

Nye kontekster, værdier og ansvar

Jævnaldrende har en stærk indflydelse på teenageres adfærd og holdninger. Imidlertid er det at vælge en gruppe venner også et personligt valg, og dermed kan det være mindre passivt end antaget (Baan & Tuk, 2008). For nogle nyankomne unge betyder kønsroller mere end det gør for etnisk danske unge. Sommetider er drenge vant til primært at socialisere med mænd, og piger er vant til primært at have kontakt til kvinder.

De nyankomne unge er ofte nødt til at forholde sig til flere forskellige kulturelle kontekster, såsom deres klassekammerater, deres familie, naboer, lærer og rådgivere, som alle kan være fra mange forskellige lande. Elever skal muligvis forholde sig til forskellige, og nogle gange modstridende, værdier. Elever som ankommer til Danmark, kan også opleve diskrimination. At håndtere diskrimination kan være udfordrende og vil formentlig lede til mange eksistentielle spørgsmål, som ikke er lette at besvare. For eksempel vil eleverne måske sætte spørgsmålstegn ved, hvorfor de kom til Danmark. Sådanne spørgsmål kan resultere i stærke følelser. Elever er også nødt til at navigere i deres nye omgivelser og vilkår. Levevis, at gå i skole, arbejde, forholde sig til opholdstilladelse og et velfærdssystem – at bo i Danmark kan indebære en masse administrativt arbejde som ikke var et krav før. Elever er også tit nødt til at ordne ting for deres forældre. Integration er en kompleks proces, der tager tid.

Integration sideløbende med den seksuelle udvikling

Seksualitet spiller en vigtig rolle under puberteten, men kulturelle normer og værdier kan have indflydelse på hvilken rolle seksualitet spiller i et individs liv. Elever kan blive forvirret over, hvad der er den 'korrekte' moralske kode, når det gælder seksualitet, især hvis de har et anderledes moralkodeks i deres oprindelige kultur end i deres nye kultur. Flygtninge kan være, eller kan have været, i en særlig udsat position når det gælder seksuelle overgreb. Socialrådgivere og vejledere fortæller om unge flygtninges beretninger om overgreb og voldtægt i deres oprindelsesland, under flugten, eller i værtslandet. Unge flygtninge er muligvis ikke, ift. mange danskfødte elever, lige så selvstændige og ståfaste på dette område. Elever kommer sommetider fra lande, hvor der er et mere udtalt socialt hierarki og kontrol, som kan komplicere rapportering eller at tale højt om det.

Udvikling og aggression

En del af udviklingsprocessen for mange unge mennesker er at lære, hvordan man håndterer aggressive impulser. Åbenlyse tegn på aggression er i mange vestlige lande næsten altid et tabu. Det kan være kompliceret at lære passende udtryk for aggression, da det er almindeligt at bande, men at afslutte et skænderi med vold anses som upassende – det er ikke altid let at vide hvornår en grænse er blevet overtrådt. For at komplicere tingene yderligere, så ser unge mennesker også aggressiv adfærd, for eksempel i sport og medierne, ofte blandt personer de ser op til. Derudover kan unge flygtninge have oplevet forskellige former for vold i deres oprindelsesland eller under en eventuel flugt. Hvis en elev opfører sig aggressivt, så er det gavnligt at diskutere, hvad, der får eleven til at føle sig så vred under et én-til-én møde. Det kan være relevant at inddrage andre fagpersoner.

Forhold til forældre og andre voksne

Relationer med voksne ændrer sig I takt med at man bliver voksen. I vestlige lande involverer dette ofte en konfrontation mellem unge mennesker og voksne. Konflikter er derfor mere almindelige både i hjemmet og i skolen. Nyankomne migranter og flygtninge kommer ofte fra kulturer hvor åben konflikt er ualmindeligt og hvor respekt for forældre og ældre mennesker er normen, selv i teenageårene. De må derfor forme den ændrede relation til deres forældre og andre voksne på en anden måde. I kulturer hvor mænd og kvinder har separate aktiviteter, sker transitionen når en dreng for lov til at deltage i mændenes aktiviteter. Mange kulturer har ritualer igennem hvilke det unge menneske bliver en del af de voksnes verden, f.eks. den første gang en pige får sin menstruation. Mange religioner har faste skikke for tidspunktet hvor en ung er tilladt adgang til de voksnes religiøse grupper eller samfund.

Den nyankomne vil stifte bekendskab med de eksisterende skikke i det danske samfund. Som en reaktion på migrationen holder forældre ofte fast på traditionelle værdier. Et sammenstød mellem værdier kan skabe en konflikt i den enkelte. Den nyankomne kan også støde sammen med sine forældre eller andre voksne.

Unge, som kommer som en del af en familiesammenføring bor ofte med deres forældre og familie for hvem kan de kan føle sig fremmegjorte efter ikke at have set dem i noget tid. Unge, der bor i Danmark uden forældre eller familie finder det enten svært eller umuligt at sammenligne deres synspunkter med dem, der ikke er til stede.

Unge flygtninge uden forældre føler sig ofte belastet af det ansvar de har fået af folk i deres hjemland. Dette kan være deres egne ideer om, hvad deres forældre forventer, men kan også være specifikke opgaver såsom at sende penge eller at arrangere en familiegenforening (Tuk 1999). De kan især føle sig tynget af bekymringer for deres forældres og families velbefindende. Som en ung nyankommen migrant eller flygtning vil det være vigtigt at lære at håndtere relationer med voksne, som de kan identificere sig med, - nye relationer med f.eks. lærere såvel som gamle relationer med forældre, som måske ændrer sig som følge af den nye kontekst.

Håb og drømme for fremtiden

Mange elever ankommer til Danmark med høje forventninger om fremtiden. Disse forventninger er ofte ikke konkrete, men meget optimistiske. Der var grund til, at eleverne forlod deres oprindelsesland: social, politisk eller økonomisk. Når de ankommer til Danmark, falder deres høje forventninger sommetider til jorden, da begyndelsen kan være forvirrende. Fremtiden de ser for dem selv synes længere væk end først antaget. Oplevelser af diskrimination kan være en ekstra stressfaktor, som eventuelt påvirker elevernes motivation for fremtiden negativt. Det kan tage år før de får opholdstilladelse, eller de får eventuelt kun en midlertidig opholdstilladelse, hvilket også kan mindske deres optimisme og positive syn på fremtiden. På trods af modgangen, beholder mange af de unge ofte optimismen og det positive syn på fremtiden. I vanskelige tider opdager de muligvis, at det giver dem ny energi at genkalde de motivationer.

At bryde den sociale isolation

Nytilkomne har ofte et begrænset social netværk, når de ankommer til det nye land. Manglen på familiemedlemmer er vanskelig for mange elever. Det er vigtigt for eleverne, at de bygger nye sociale netværk, da de ellers kan blive isoleret og have begrænset kontakt til jævnaldrende. Det er gavnligt for integration og mentalt helbred at have venner omkring sig. Nyankomne holder måske kontakten med venner og familie i oprindelseslandet over e-mail, telefon eller Skype, selvom disse bånd kan svækkes med tiden. Måder hvormed man kan bryde den sociale isolation i det nye land kan være at deltage i aktiviteter uden for skoletiden, såsom idrætsforeninger. Barrierer for dette kan dog eksistere såsom økonomiske begrænsninger, diskrimination, eller sproglige og kulturelle barrierer. Den geografiske afstand fra ligesindede jævnaldrende kan også være en faktor. Herudover finder nogle elever det let at få og have venner fra forskellige kulturer, hvor andre kæmper med de samme udfordringer. Kulturelle forskelle kan også påvirke venskaber. Der er ofte et ønske om at udvikle et venskab med etnisk danske unge, men dette kan til tider være svært at opnå i det daglige liv.

Positiv udvikling i skolen

For en ung flygtning er det at gå igennem forskellige udviklingsstadier ofte forbundet med, at håndtere effekterne af at have oplevet traumatiserende begivenheder (Van der Veer, 1998). Dette inkluderer både fysiske og psykologiske symptomer. Elever som har gennemlevet krig, oplever ofte problemer såsom træthed, hoved- og mavepine, søvnproblemer og depression. Sådanne symptomer kan gøre livet meget svært. Oplevelsen af at være en migrant eller flygtning kan forværre symptomerne. For at børn og elever udvikler sig positivt er der en række vigtige faktorer, som skal tages i betragtning. Den nye skole kan ikke ændre elevens fortid eller hans/hendes sociale omstændigheder. Alligevel kan den nogle gange forbedre sociale omstændigheder ved at give støtte og omsorg, den kan arbejde for at forøge elevernes individuelle kapacitet ved at følge op på dem individuelt, og opfordre elever til at støtte hinanden. Lærere kan hjælpe denne proces ved at tage del i elevernes udvikling, opfordre dem til at lære dansk, og ved at vise oprigtig interesse i hvad eleven har at sige. Skolen kan også være en god ramme for at elevernes naturligt kan lære hinanden at kende og få nye venner (Pourfakhrian, 2009). Welcome to School interventionsprogrammet arbejder for yderligere at styrke denne proces som sker i skolen.

4. IMPLEMENTERINGEN AF WELCOME TO SCHOOL

Dette kapitel beskæftiger sig med processen og strukturen bag Welcome to School samt færdigheder der udvikles blandt lærerne. Dette kapitel forklarer også, hvad du kan gøre, hvis eleven har brug for yderligere psykologisk støtte.

Eksempler fra praksis

Efter hver lektion kan du læse en anden lærers oplevelser med og refleksioner over den pågældende lektion. Disse eksempler fra praksis stammer fra en hollandsk klasse, hvor undervisningsmaterialet Welcome to School også er udviklet.

Lektionsstrukturen

I den første lektion skal eleverne fokusere på emner, som står dem følelsesmæssigt nært. Ideelt set skal hver lektion gennemføres i én lektion. Lektionernes koncepter bygger oven på hinanden fortløbende, så det er afgørende at de bliver implementeret i numerisk rækkefølge.

Aldersforskelle

I mange modtagelsesklasser er der stor aldersforskel blandt eleverne. Aldersforskellen burde ikke blive et problem, hvis læreren fremhæver fortrolighed og respekt i klasselokalet.

Spørgsmålskasse

Da elever måske skal diskutere personlige emner, så skal elever ikke kun stille spørgsmål i timerne, men også anonymt i en spørgsmålskasse lavet til det specifikke formål. Læreren bør tjekke boksen efter hver lektion.

Gruppens størrelse

Gruppen størrelse bestemmer antallet af deltagere i Welcome to School. Gruppen skal være stor nok til at man ser forskellige oplevelser blandt eleverne, men ikke så stor, at de oplevelserne blandt de stille elever går tabt.

Aktiv deltagelse

Aktiv deltagelse blandt eleverne vil variere på baggrund af en række faktorer. For det første vil sprogfærdigheder være forskellige, og selvom lektionsplanen bruger en række metoder til at engagere eleverne, så kan Welcome to School programmet ikke forhindre udfordringerne, som opstår pga. mangelfulde sprogfærdigheder. Herudover har nogle kulturer kollektivistiske værdier, og at afvige fra gruppen for at dele deres meninger og oplevelser, er måske ikke noget de er komfortable med. Det er vigtigt at respektere deres følelse af tilbageholdenhed, men det er også vigtigt at opmuntre eleverne til at dele deres viden og oplevelser.

Analfabetiske elever

Welcome to School kan benyttes selvom eleverne har væsentlige sproglige vanskeligheder, men det tager mere tid og tilpasning. I gruppediskussioner behøver disse elever ikke anvende hele sætninger, men derimod blot udtrykke dem selv gennem et enkelt ord eller fagter.

Ikke-verbal kommunikation

Welcome to School er tiltænkt elever som stadig taler begrænset dansk. Derfor er der adskillige ikke-verbale metoder i lektionsplanerne, såsom tegning, drama og digitale øvelser. Eleverne er måske tilbageholdende når det gælder øvelser, hvor der benyttes metoder som drama. Når de føler sig mere komfortable i klassen, så kan brugen af drama imidlertid være en vej til at kommunikere tanker og følelser om et svært emne.

Arbejdsbogen

Arbejdsbogen er et vigtigt redskab i klasseværelset. Understreg igen og igen, at det er et personligt dokument, og at de ikke behøver at vise den til andre. Dette inviterer eleverne til at dele personlige oplevelser på deres modersmål hvis nødvendigt. At give eleverne lov til at skrive på deres modersmål, giver mulighed for at arbejdsbogen fungerer som en dagbog. Den kan også fungere som et dokument over elevernes livsbegivenheder, som de kan reflektere over senere i livet. Den kan også fungere som et sted der er privat, hvis de ikke ellers har mange private øjeblikke i deres hverdag.

Varighed og tidsplan

Der er 14 lektioner i alt, og hver uge kan der udføres en lektion. Dette har vist sig at fungere godt, og ferier mellem lektioner vil ikke blive et problem. Hver lektion burde tage omtrent to timer, og hvis dette ikke er muligt, så anbefales det at splitte lektionen i to. Det er svært at forudsige præcis, hvor lang tid hver lektion eller dele af hver lektion vil tage, da hver klasse varierer.

Deltagelse i lektionerne

Af og til vil en elev være modvillig eller ude af stand til at deltage i lektionerne. Dette kan være relateret til elevens privatliv; dog er det stærkt anbefalet at eleverne regelmæssigt deltager i en hel lektion. Effektiviteten af Welcome to School-interventionsprogrammet er dybt afhængig af at hele klassen deltager. Positiv opbakning gennem feedback fra læreren er stærkt anbefalet for at øge deltagelsen blandt eleverne.

At sætte grænser

Udover at møde de nyankomne unge dér hvor de er, kommunikere klart at vise empati, må læreren også sætte grænser. Lærere må passe på sin autonomi og samtidigt have kontrol over klassen. Dette kan være vanskeligt til tider, ikke mindst fordi de unge måske har måttet kæmpe med uretfærdigheder og vold i deres fortid. Lærere opfordres til at undgår konfrontation, hvis en elev bliver aggressiv under en lektion og i stedet tale med eleven efter lektionen.

Lærerens rolle

De vigtigste forudsætninger er at være I stand til at observere og lytte. Det, at observere er nødvendigt for kunne se om beskeder og budskaber faktisk bliver forstået af eleverne. Det, at lytte er meget vigtigt, da elever ofte kommunikerer mindre godt på det nye sprog. En lærer der ser og lytter godt vil automatisk tale mere varsomt til eleverne.

Disse kompetencer kan læres nemt når lærere er oprigtigt interesserede i elevernes baggrunde. Det, at kende til elevernes kulturelle baggrunde faciliterer god kommunikation. At læreren viser empati er desuden nødvendigt for at få eleverne til at slappe af.

Udover at kunne observere, lytte, kommunikere klart og vise empati, skal læreren også være i stand til at sætte grænser. Han må opfordre til selvstændighed uden at det udvikler sig til anarki. Han skal være i kontrol, men også være i stand til at behandle eleverne som ligeværdige. For at kunne bruge disse metoder, står det klart at lærerens motivation er meget vigtig. Hvis læreren ikke er tryg ved en person-centreret tilgang til undervisning, er det bedre, at han ikke benytter sig af Welcome to School. En anden problematik kan være manglende erfaring og/eller problemer med at holde ro i klassen. I det tilfælde, finder læreren måske de lidt »rodede« tilgange i denne undervisningsmetode upassende.

Mange elever viser respekt når en lærer viser noget af sig selv. Hvis lærere taler om deres egne personlige erfaringer, vil eleverne ofte reagere interesserede. Dette mindsker afstanden mellem lærer og elev og den opfattede store distance mellem det komfortable lærerliv og det stressfyldte liv for eleverne kan opløses under sådanne nogle diskussioner. Elever kan føle sig tynget, hvis en lærer bliver for personlig. Deling af personlige historier skal derfor kun finde sted når det hjælper eleverne.

Et trygt social rum

Welcome to School afhænger af trygge sociale rum hvor eleverne føler sig frie og I stand til at dele deres perspektiver og erfaringer. Selvom lektioner i Welcome to School kan bruges som værktøj til at løse mindre konflikter og misforståelser, hverken kan eller bør Welcome to School bruges til at løse dybere, indbyrdes konflikter i gruppen. Det kræver erfaring at kunne se, hvorvidt Welcome to School er passende for en given klasse. Vi anbefaler at lærere diskuterer med hinanden såvel som med andre implementerende partnere, hvorvidt programmet er relevant for klasser med et højt konfliktniveau.

Følelsesmæssige reaktioner

Welcome to School har ingen intention om at tvinge eleverne til at dykke ned i deres følelsesmæssige sårbarheder, men indbyder dem til at åbne op omkring deres personlige historier. Disse personlige historier kan nogle gange udløse stærke følelsesmæssige reaktioner. Selvom disse emotionelle reaktioner kan forekomme som en anledning til bekymring, kan det være sundt at gå ind og håndtere emotionelle reaktioner. Sommetider har en elev simpelthen bare brug for plads til at bearbejde deres følelser, for eksempel på gangen, sammen med en ven, eller i et tomt klasselokale. En træk hos teenagere er sommetider, at de ikke kan lide at være centrum for opmærksomheden i klasselokalet. En elev kan til tider blive pinligt berørt i sådan et moment af sårbarhed. Derfor er det vigtigt ikke at dvæle ved den individuelle oplevelse hos den pågældende elev, men at sikre sig, at de har noget ekstra tid efter lektionen til at bearbejde hvad der skete. Selvom elevernes situationer i Welcome to School-programmet kan fremstå ens, så varierer hver personlig historie, og andre elever er ikke immune over for deres egen sorg og emotionelle reaktioner på andres følelser. Dog er der muligvis nogle elever, som slet ikke reagerer på deres klassekammeraters følelsesmæssige reaktioner, og som synes vant til andres sorg.

Lærerens følelser

Det er vigtigt at være opmærksom på dine egne følelser som lærer. Welcome to School er designet, så eleverne deler deres individuelle oplevelser. Lærere vil derfor i højere grad end normalt høre om deres elevers personlige baggrund. Nogle elever vil fortælle svære historier, hvorfor det er vigtigt, at lærerne passer på sig selv, når de hører voldsomme eller meget emotionelle historier om eleverne.

Elever med ubearbejdede traumer

Nogle af eleverne vil have gennemlevet meget traumatiske begivenheder, og formålet med Welcome to School er ikke at dvæle ved disse oplevelser, men at skabe et netværk omkring dem, som de kan føle sig trygge i. Sommetider kan lektionerne give anledning til at eleverne er nødt til at gå til psykolog for at bearbejde deres traumer mere effektivt.

WELCOME TO SCHOOL

DEL 2 · LEKTIONERNE

LEKTION 1: Introduktion

Program

1. Introduktion til Welcome to School
2. Grupperegler
3. Introduktion til arbejdsbogen
4. Mit navn
5. Opsamling

Mål

- Lære hinanden at kende og få kendskab til indholdet i Welcome to School.
- Få kendskab til reglerne der opstilles i klasselokalet.
- Få kendskab til formålet med elevernes arbejdsbog.

Nøgleord

Velkommen	Dagbog	Nyankommet
Gæst	Respekt	Ensomhed
Grupperegler	Privatliv	Lytte
Nabolag	Lære hinanden at kende	At springe over

Forberedelse

Hvis det er muligt, sætter læreren stolene i en halvcirkel, så alle elever kan se tavlen. Læreren skriver programmet for lektionen og nøgleordene på tavlen.

1. Introduktion til Welcome to School

Lærer Laver en indbydende gestus og skriver ordet »Velkommen« på tavlen. Afklar betydningen af ordet og uddyb vigtigheden af at være indbydende overfor folk. Spørg eleverne hvad ordet for velkommen er på deres modersmål. Bed et par af eleverne om at skrive velkommen på deres modersmål på tavlen.

★ *Lektionen handler om, hvordan du har det med, og hvad du tænker om, at være flyttet til et andet land. Du kom fra et andet land, og nu er du i Danmark. Du er ny i Danmark, så du er nyankommen, og til nyankomne siger vi: Velkommen. Vi siger dette på den første skoledag.*

★ *Du har forladt dit hjem og dit land. Din familie, dine venner, din skole eller arbejde er der, og du er her nu. At være ny er spændende, men nogle gange kan det også være svært. Mange nyankomne tænker ofte på deres oprindelsesland og de mennesker der stadig bor der. Sommetider føler elever sig ensomme. Disse lektioner skal mindske ensomheden.*

Lektionerne vil også træne elevernes danskfærdigheder. I denne lektion kan eleverne øve at sige »Velkommen til Danmark« til hinanden.

I dag er det den første lektion. Der er i alt 14 lektioner, der bl.a. kommer til at handle om dit oprindelsesland, dit hjem, dine relationer, skolen og fester. Du har også en arbejdsbog, som minder om en dagbog.

I dag skal vi tale om jeres navne, de lande I kommer fra og om reglerne i Welcome to School.

Materiale En lærer-kopi af arbejdsbogen.
Et verdenskort.
Tuscher i forskellige farver.

Tavle Welcome to School.
Nøgleord, du tænker er vigtige.

Varighed 15 minutter.

2. Grupperegler

Metode Gruppediskussioner.

Lærer Skriver reglerne på tavlen og afklar betydningen af dem.

★ **Regel nr. 1.** *At have respekt for hinanden kan forklares således: Det er svært for os alle at tale dansk. Derfor kommer vi nogle gange til at lave fejl, men vi skal ikke grine ad hinanden. Det er vigtigt at vi respekterer hinanden. Kan du give et eksempel på respekt i denne klasse?*

Regel nr. 2. *Det er let at snakke med hinanden, når man lytter til hinanden. Det er lige meget hvem der siger noget, man skal altid lytte til hinanden. Ens højde, hudfarve eller køn betyder ikke noget. For eksempel når X eller Y snakker, er det vigtigt at være stille og lytte opmærksomt til hinanden.*

Regel nr. 3 *I disse lektioner bliver vi nogle gange nødt til at tale om svære ting. De er svære, da de handler om følelser (læreren kan lægge sin hånd på sit hjerte). Nogle gange kan det være så svært og hårdt, at du hverken har lyst til eller kan tale. Det er helt fint. Jeg lærer dig en ny sætning: »Jeg springer over«. At springe over betyder at du ikke har lyst til at deltage. Når du springer over, er det fordi du ikke har lyst til at tale eller dele på det tidspunkt, så siger du bare: »Jeg springer over.«*

Regel nr. 4. *I løbet af disse lektioner vil du komme til at tale om vigtige emner. Du vil starte med at dele historier, der er vigtige for dig. Du må ikke dele andres historier uden for klasseværelset. I klassen har vi en aftale om, at det vi deler i klasseværelset, forbliver i klasseværelset. Det hedder privatliv. Det betyder, at du har ret til dine egne historier. Privatliv eksisterer inden for familien; du taler ikke om alt der sker i din familie ude på åben gade. Del ikke sårbare ting som du har fået fortalt af andre i klassen. Privatliv betyder også, at din arbejdsbog er din og ingen andres. Hvis du har lyst, kan du vise den til andre. Dette betyder også, at du skal spørge før du læser i en andens arbejdsbog. Hvis du ikke får lov, må du respektere dette.*

Arbejdsbog

Reflekter over reglerne sammen med eleverne, og bed dem om at skrive nøgleord ned i deres arbejdsbog, f.eks. respekt, lytte, dele, privatliv.
Lad også eleverne skrive reglerne ned i deres arbejdsbog sammen med de tilhørende billeder. Disse billeder er ikke entydige. Tydeliggør over for eleverne, at de selv kan vælge et billede, og at der ikke er noget rigtigt eller forkert valg.

Materiale Arbejdsbog.

Tavle Respekt, lytte, at springe over, privatliv.

Varighed 15-20 minutter.

3. Introduktion til arbejdsbogen

Lærer Vis et eksempel fra arbejdsbogen. Arbejdsbogen er en vigtig del af lektionen. Den er personlig ligesom en dagbog. Derfor er det vigtigt at tydeliggøre over for eleverne, at de skal behandle deres egen og de andres bøger med respekt. De må selv bestemme om de har lyst til at vise deres bog til en anden eller ej. Dette punkt er vigtigt, da det er eleverne der bestemmer, hvilket de ikke altid gør i deres hverdag.

★ *Bogen er stort set tom. Efter de 14 lektioner vil den være fuld af vigtige ting. Vi kommer til at skrive mange ting i denne bog. Den bliver en form for dagbog. Ved du hvad en dagbog er? Det er en bog man skriver vigtige ting i hver dag, og som kun du selv må læse i. Arbejdsbogen er kun din. De andre elever må kun læse den, hvis du giver dem lov til det. Du kan skrive eller tegne forskellige ting i den. Det kunne være at du klistrede dine egne fotos eller tegninger ind i den.*

Materiale Arbejdsbog.

Tavle Arbejdsbog.

Varighed 10 minutter.

4. Mit navn

Metode Gruppediskussion om meningen bag dit navn.
Øv din introduktion.

Lærer Skriv dit navn på tavlen og forklar hvad dit fornavn betyder. Hvis det er muligt, kan du også skrive hvad dit efternavn betyder og/eller hvor det stammer fra. F.eks. brugen af dit efternavn i Danmark. Lad som om, at du skal præsentere dig selv, udtal dit navn klart og tydeligt, og se den du introducerer dig til i øjnene.

Spørg eleverne om de kender betydningen af deres navn. Bed dem om at stille sig op og give hånd til deres nabo, se ham/hende i øjnene og introducere sig ved bl.a. at fortælle om betydningen af deres navn.

Tydeliggør at det kan være mærkeligt for nogle at se et andet menneske direkte i øjnene, men at det er en almindelig ting at gøre i Danmark. Vær opmærksom på, at det kan være mærkeligt for nogle elever at drenge og piger giver hinanden hånden.

Derudover vil nogle elever nok ikke være i stand til at forklare hvad deres navn betyder. Eleverne kan nok godt spørge, hvad deres navn betyder derhjemme. Mange forældre vil påskønne skolens interesse i dette. Eleverne kan også prøve at søge på nettet efter meningen bag deres navn, f.eks. en af disse sider: http://www.navnebetydning.dk eller http://www.behindthename.com.

Elever fra Somalia har f.eks. ofte tre navne. Det første er deres eget, det andet er deres fars og det tredje er deres bedstefars navn. Disse navne stammer ofte fra Koranen. Kinesiske elever har nogle gange et tal som deres navn. Blomsternavne er også meget brugte. Polske elever har ofte forkortede navne. Et kælenavn kan være forskelligt fra det oprindelige navn. Navnets betydning afspejler kulturelle skikke, nogle gange har det rødder i en religion, men det kan også være relateret til forventninger fra familien og forældrene. Desuden er et navn en del af ens identitet. Ved at forklare hvad du hedder, og hvorfor du har fået dette navn, lader du andre få et indblik i din baggrund.

Under den opfølgende diskussion i denne sektion, kan det være en god idé at spørge hvorfor drenge- og pigenavne findes i begge lande. For eksempel, spørg hvorfor det er vigtigt, at vi med det samme ved om et navn tilhører en dreng eller en pige. Målet med dette er, at få eleverne til at reflektere over mænd og kvinders roller og forventningerne til disse roller.

Arbejdsbog

Bed eleverne om at skrive betydningen af deres navn i deres arbejdsbog. Når de har gjort det, kan de også oversætte »Velkommen til skolen« til deres eget sprog og skrive det ned i deres arbejdsbog. Bagefter kan de diskutere med deres nabo.

Materiale Arbejdsbog, lektion 1: Welcome to School –Forsiden af arbejdsboden og personlig information.
Arbejdsbog, lektion 1: Welcome to School – Mød hinanden.

Tavle Mit navn.

Varighed 15 minutter.

5. Opsamling

Metode Gruppediskussion.

Lærer Opsamling af lektionen.
Bed eleverne om at udfylde en evalueringsform for dagens lektion. De skal beskrive hvad de tænker om lektionen. De kan gøre det ved at sætte en ring om et af de tre ansigter. Bagefter kan du spørge, om der er nogen der har lyst til at sætte ord på, hvad de syntes om dagens lektion.

Materiale Arbejdsbog, lektion 1: Welcome to school – Evaluering.

Varighed 5-10 minutter.

Eksempel fra praksis

Lektionerne starter på en kaotisk måde. Min indbydende gestus får nogle drenge til at byde mig velkommen, højt og på engelsk. Når de får lov til at skrive »Velkommen« på deres eget sprog på tavlen, kan det blive lidt uorganiseret. Mine elever har gået i skole i et stykke tid, og derfor syntes de at det var lidt mærkeligt at blive hilst velkommen, men da vi kom til den del af lektionen der handlede om deres navne blev stemningen munter i klassen. I klassen er der to piger med blomsternavne. Selvom der er mange ligheder mellem navnene på de muslimske elever, er stavningen anderledes. Ifølge mine elever skyldes dette, at nogle af dem kun havde papirer skrevet på arabisk, og at myndigheder i Holland valgte deres egen måde at skrive navnet på.

Det tager noget tid at forklare begrebet dagbog. Aida siger, at hun allerede har en dagbog. Jeg fortæller hende, at hun nu har to. En hjemme og en i skolen. »Min dagbog er meget vigtig for mig«, siger hun. Jeg beder eleverne om at lave en særlig side med deres navn på første side af deres bog. Det synes de er spændende.

LEKTION 2: Hvor kommer jeg fra?

Program

1. Indledning
2. Hvor kommer jeg fra?
3. Her kommer jeg fra
4. Skolen
5. Afrunding

Målsætninger

- At eleverne deler positive minder fra deres oprindelsesland.
- At eleverne udveksler erfaringer, holdninger og følelser omkring at gå i skole i Danmark og i deres oprindelseslandet.
- At eleverne kan udpege forskelle og ligheder ved at gå i skole i Danmark og i deres oprindelsesland.

Nøgleord

Oprindelsesland	Skolegård	Klasselokale
Fortælle	Lærer	Flytte
Lytte	Drenge	
Bygning	Piger	

Forklaring

Eleverne mindes deres liv før de flyttede på forskellige måder. Det gør en stor forskel, om eleverne er flygtet eller om de er migreret af egen fri vilje. Denne lektion vil fokusere på elevernes positive minder fra deres oprindelsesland. Den tidligere erfaring med Welcome to School viser, at eleverne løbende vil dele mere sårbare minder som forløbet skrider frem og de bliver mere trygge.

Det er ikke alle elever der har lyst til at dele historier og minder i plenum. Som lærer kan du være med til at skabe en tryg atmosfære ved indledningsvis at understrege, at eleverne kun skal dele i det omfang og tempo de ønsker.

1. Indledning

Lærer Tjek om eleverne har spørgsmål eller kommentarer til den tidligere lektion.

Tavle Her kommer jeg fra.

Varighed 5-10 minutter.

2. Hvor kommer jeg fra?

Metode Gruppediskussion.

Lærer Forklar begrebet at rejse/flytte. Du kan markere nogle af elevernes rejserute fra deres oprindelses-land til Danmark på et kort. Du ved bedst om nogle af eleverne vil kunne lide dette, og synes at det er spændende. Bed eleverne om at markere hvordan de rejste i deres arbejdsbog. Eleverne kan også indikere transitlande på kortet. For eksempel et sted de har boet i en længere periode. Der kan være elever, som aldrig har arbejdet med kort, dette kan løses ved at de hjælper hinanden. Nogle elever kender måske ikke deres rute til Danmark, de elever kan evt. hjælpe deres kammerat. For de fleste elever, er dette en sjov øvelse. For nogle kan den dog skabe blandede følelser, da den kan vække minder om hårde oplevelser. Det kan derfor være en god idé at imødegå eleverne:

★ *Nogle af jer har rejst meget langt. Nogle har måske endda boet i andre lande. Nogle gange kan disse rejser være svære og måske endda farlige. Heldigvis er I i sikkerhed nu.*

Materiale
- Opgaveark Lektion 2: Hvor kommer jeg fra? – Verdenskort.
- Et verdenskort. Det kan være en plakat, men det kan også være et kort projekteret på et whiteboard.
- Farvet uldtråd og tegnestifter.

Tavle At flytte.

Varighed 15 minutter.

3. Her kommer jeg fra

Metode Udfyld elevernes arbejdsbog.

Lærer Vis arbejdsbogs-eksempel.

★ *Du har vist på kortet, hvordan du kom hertil. Tegn den samme rute som i din arbejdsbog på et verdenskort; fra dit oprindelsesland (eller det land hvor du har boet i lang tid) til Danmark*

Jeg vil også gerne bede jer om at tegne dit oprindelsesland i din arbejdsbog. Helst noget som du kunne lide ved dit land.

Gå rundt I løbet af øvelsen, og hvis eleverne tillader det, så gør deres rute synlig på et kort i klasseværelset. Brug tegnestifter og uldtråd til dette.

Alternativt

Eleverne kan også finde deres gamle opholdssted(er) på Google Maps. Dog dækker Google Street View ikke alle steder i verden. Alternativ kan de finde det sted, hvor de først boede i Danmark.

Materiale Opgaveark, lektion 2: Hvor kommer jeg fra? – Mit land.

Tavle Billeder af mit land.

Varighed 15-30 minutter.

4. Skolen

Metode Øvelser af sætningskonstruktioner.

Lærer I denne del af lektionen vil vi snakke om specifikke oplevelser i skolen i både oprindelseslandet og i Danmark. Der er billeder i elevernes arbejdsbog om at gå i skole. Skriv følgende ord på tavlen og forklar betydningen af disse ord: bygning, klasselokale, skoletider, skolegård, beklædning/tøj, lærer, drenge/piger, sport/gymnastik, hjemmearbejde. Bed eleverne om at udtrykke deres erfaringer på forskellen mellem de ord i deres oprindelsesland og Danmark igennem sprog eller mimik. Giv et eksempel: tøj.

★ *I timen i dag har I alle sammen forskelligt tøj på. Nogle har jeans på, andre har pæne kjoler på. I skolen i jeres oprindelsesland have I nok anderledes tøj på, tror jeg. Måske havde I uniform på.*

Variant 1: Arbejdsbøger; udfyldes i timen.

Lad eleverne skrive i deres arbejdsbog, hvad forskellen eller lighederne er mellem skolen i deres oprindelsesland og i Danmark. Hvis nødvendigt kan de gøre dette på deres modersmål.

Variant 2: Digiboard 'talking space'

Projektér siderne med billeder om skolerne fra deres arbejdsbøger på et whiteboard. Diskutér med eleverne hvad der er forskelligt, og hvad der er ens.

Materiale Opgaveark, lektion 2: Hvor kommer jeg fra? – Min skole.

Tavle Skolen.

Varighed 30-40 minutter.

5. Afrunding

Lærer Opsummér kort dagens lektion.
Eleverne udtrykker, hvad de synes om lektionen. De gør dette ved at lave cirkel om ét af de tre ansigter. Spørg derefter hvem der vil sige hvad han/hun synes om lektionen.

Materiale Opgaveark, lektion 2: Hvor kommer jeg fra? – Evaluering.

Varighed 5-10 minutter.

Eksempel fra praksis

En del af mine elever kunne godt lide at vise, hvordan de havde rejst, men ikke alle. Nogle af dem viste kun deres rute til mig i deres opgavebøger. Da Fu fra Kina som, i modsætning til de andre, knap nok kunne forstå Hollandsk, pegede på sit forhenværende opholdssted og smilede. »Dit land er længst væk af alle« siger jeg, mens jeg har hænderne over begge lande.

Parwana fra Afghanistan har spontant skrevet en historie. Hun læser stolt dette op. Det er en slags historisk fortælling om hendes land. Det viser sig, at hun kender mange fakta om sit oprindelsesland. Hun har været i Holland i længere tid og kan allerede udtrykke sig rimelig godt på Hollandsk.

At slå billeder op på internettet er sjovt for alle eleverne. Når det kommer til skolen og skoletider, udveksles anekdoter om frisurer, uniformer og straf.

Abdi fra Somalia sidder på sine knæ med en rank ryg. Han forklarer, at han i sine skoletimer skulle sidde sådan i en time med ansigtet mod den brændende sol. De andre elever prøver at sammenligne med lignende oplevelser med straf. Nogle af de unge mennesker demonstrerer hvilke områder på kroppen, som lærerens stav ramte. Eleverne er enige om, at lærerne i Holland er meget sødere. De fleste elever kan lide skolen i Holland.

Ramiro fra Spanien forklarer på gebrokkent Hollandsk, at han ikke er særlig glad. Han kan ikke lide at lære Hollandsk hele dagen lang. Han vil hellere lære en masse matematik. Jeg forklarer til de andre, hvad han lige sagde. Parwana er lidt enig med ham – »Den her skole er nem«. Hun har også allerede gået i udskolingen i sit oprindelsesland.

LEKTION 3: Mit hjem

Program

1. Indledning
2. Et anderledes hjem
3. At føle sig hjemme
4. Afrunding

Målsætninger

- At stimulere positive og negative følelser forbundet med (den tvungne) flytning til Danmark.
- At udveksle erfaringer og følelser omkring deres nye liv i Danmark og hvorvidt de føler sig hjemme.
- At opleve en følelse af støtte til at huske positive ting og til at udveksle minder.
- At skabe en fællesskabsfølelse.

Nøgleord

Fortiden	Føle sig hjemme	At flytte
I dag	Beskytte	At savne
Hus	Tænke tilbage	

1. Indledning

Lærer Vend tilbage til den tidligere lektion og spørg om der er nogen, der vil dele, hvad de synes om den tidligere lektion. Skriv navnet på dagens lektion på tavlen og giv et overblik og dagsordenen for lektionen. Forklar at du kender til elevernes baggrund, men at du er nysgerrig på de ting, du ikke kender til endnu. For at kunne støtte hinanden i en klasse, særligt i en modtagelsesklasse, er det godt at kende til hinandens baggrund.

Tavle Mit hjem.

Varighed 5-10 minutter.

2. Et anderledes hjem

Metode Tegn en tegning eller lav en collage (på papir eller digitalt).

Lærer

★ *Denne lektion vil både handle om dit tidligere og dit nuværende hjem. Et hjem har mange vigtige funktioner. Det er der man laver mad, spiser, sover og leger. Det er ikke sikkert at du bor i dit eget hjem endnu, måske bor du i et asylcenter eller et modtagelsescenter. Ofte deler man hjem med sin familie, men der findes mange forskellige måder at bo på.*

Til at starte med vil jeg gerne bede jer om at tegne jeres hjem i jeres oprindelsesland. Det er ikke sikkert at I alle kan huske hvordan jeres tidliger hjem så ud. Åbn arbejdsbogen på Lektion 3. Der står: Indsæt billeder af huse fra jeres land eller tegn dit hus her. Du kan selv vælge, om du vil tegne en tegning eller om du vil kigge efter billeder. Du kan også selv vælge, om du vil tegne eller finde billeder fra det hus du plejede at bo i, eller det hus hvor du bor nu. Du kan også vælge begge.

Foto:

Du er foran huset og vil gerne tage et billede. (Læreren lader som om, at han/hun har et kamera i sine hænder). Hvad skal være med på billedet? Huset, haven, gaden, menneskerne? Det behøver ikke være en flot tegning, da det sommetider kan være svært at tegne.

Hvis du laver en tegning eller finder et billede af et hus, kan du vise de andre, hvordan dit hus ser ud. Bagefter vil vi vise hinanden tegningerne og måske har du også lyst til at fortælle noget om dit tidligere eller nuværende hjem.

Alternativt: Plantegning

For de elever, der synes, at det er svært at tegne, kan du forslå dem at tegne en plantegning af huset. En plantegning gør samtalen om indendørslivet nemmere.

Det kan være en fordel selv at deltage som lærer, da det kan opfordre eleverne til at deltage selv. Det er ikke alle elever der har tegnet meget som børn, og nogle synes måske at det er barnligt. Traumatiserede elever kan frygte at denne øvelse vil vække uønskede minder og tanker. En idé kan være at lægge vægt på positive minder omkring det tidligere hjem.

Alternativt: Søg på internettet

Eleverne kan også søge efter billeder af deres oprindelsesland. De kan eventuel printe billederne ud og vise dem til hinanden.

For at skabe en afslappet stemning, kan du eksempelvis sætte noget baggrundsmusik på.

Materiale Opgaveark, lektion 3: Mit hjem.
Farveblyanter.

Tavle Dit hjem.

Varighed 25-40 minutter.

3. At føle sig hjemme

Metode Gruppediskussion.

Lærer Placér tegningerne eller opgavearkene på bordene eller gulvet, så eleverne kan gå rundt og se hinandens tegninger. I begyndelsen af denne del, gentag da aftalerne fra den første lektion. Invitér eleverne til at tale om deres tegning. I løbet af diskussionen om tegningen kan deres hverdag også diskuteres. Tænk på emner som: type af hus, beboere, nabolaget, aktiviteter i hjemmet, mandlige/kvindelige rum, roller og forventninger, tøj inden for og uden for hjemmet, sammenligning mellem det gamle og det nye hus, og det at føle sig hjemme.

Opfordr de mere tilbageholdende elever til også at fortælle deres historie. Det kan være netop de elever, der har brugt meget tid i hjemmet, og derfor har en masse at sige om det. Der kan være elever som ikke har oplevet at bo i et hjem i så lang tid, men måske har boet i en flygtningelejr i lang tid. Nævn dette eller spørg om det. Disse elever vil måske gerne tegne et telt i flygtningelejren. For elever som har boet i et dansk modtagercenter i flere år, er eget hus i Danmark stadig en drøm.

Forslag til spørgsmål

Spørgsmålene kan både være rettet mod elevernes nuværende eller tidligere hus:

- Hvad ser du, når du kigger ud ad vinduet i dit hus?
- Hvilket sted i huset kan du bedst lide?
- Hvad kan du bedst lide at lave, når du er hjemme?
- Er der forskel på hvad drenge og piger laver i et hjem?
- Er der dele i dit hjem der er for mænd og dele for kvinder?
- Er du ofte alene hjemme?
- Hvem bor du sammen med?
- Hvad laver I sammen derhjemme?
- Hvem er ofte hjemme hos dig og hvorfor?
- Hvor sover du? Sover du alene?
- Har du noget andet tøj på derhjemme end i skolen?
- Hvordan adskiller dit nuværende hjem sig fra dit tidligere?
- Hvordan ser det område/nabolag du bor i ud?
- Hvordan adskiller det sig fra dit tidligere nabolag?
- Besøger du nogle gange dine klassekammerater eller andre venner?

★ *Det at føle sig hjemme betyder, at noget føles så godt og trygt som når man er hjemme. F.eks. kan man føle sig hjemme på sin skole eller begynde at føle sig hjemme i et nyt land. Det kan gå hurtigt, men det kan også være en længere proces. Hvem af jer føler jer hjemme i Danmark?*

Det kan være hårdt at mindes sit tidligere hjem. Det kan derfor være en idé at udgangspunktet for gruppediskussionen er positive minder.

Materiale Lektion 3: Mit hus.
Lektion 3: Mit hus – Billeder.

Varighed 25-50 minutter.

4. Opsamling

Metode Gruppediskussion.

Lærer Brug nøgleordene til at diskutere lektionen med eleverne, og reflektér over hvad eleverne tænker om lektion. Bed dem om at udfylde evalueringen i arbejdsbogen. Spørg om der er nogen som vil dele deres tanker om lektionen.

Materiale Arbejdsbog, lektion 3: Mit hjem – Evaluering.

Varighed 5-10 minutter.

Eksempel fra praksis

Det tager lang tid når eleverne søger på billeder af deres hjem på nettet, men de er meget entusiastiske for øvelsen. De viser bl.a. nye bygningskonstruktioner i deres tidligere nabolag. Zalmai finder sin gamle skole. Andre finder hjem, der lå nært deres tidligere hjem.

Jeg ser alle deres tegninger af deres tidligere hus. Eleverne er meget glade for at fortælle om deres hjem og hvordan det var. De elever der har svært ved at tegne deres hus, tegner et kort i stedet. Det er et godt alternativ. To af mine elever har ikke lyst til at tegne eller tale om deres tidligere hjem. Jeg tror, at de er bange for at blive overvældet af deres følelser. De deltager dog i den efterfølgende diskussion.

Namir fra Afghanistan fortæller med våde øjne, at han boede i et rigtig flot hus, men at han ikke kan vise billeder af det, da det blev ødelagt. Han har dog et billede, hvor han står foran huset som barn. Han har altid nogle billeder fra tiden i hans oprindelsesland på sig.

LEKTION 4: At tale uden ord

Program

1. Indledning
2. Kropssprog
3. At hilse i Danmark og i udlandet
4. Hjemmearbejde
5. Afrunding

Målsætninger

1. At blive bekendt med verbale og nonverbale måder at hilse på i oprindelseslandet og i Danmark.
2. At udveksle kulturelle forskelle og ligheder i måder at kommunikere på.
3. At øge selvtilliden ved at få kendskab til eksempler på formelle og uformelle kommunikationsmåder og ved at praktisere disse.

Nøgleord

Kropssprog	At hilse	Uhøflig
At mødes	At gætte	
Gestus	Høflig	

Forklaring

Nonverbal kommunikation er stærkt determineret af den individuelles kulturelle baggrund. I nogle kulturer har nogle gestus en helt andet betydning end i Danmark. Tommel op (fint!) er en uanstændig gestus i nogle dele af Iran. At nikke for ja og ryste hovedet for nej, som man gør i Danmark, er ikke anvendt i alle dele af verden. Selvom det ikke er en gestus, hvis to mennesker kigger hinanden i øjnene under en samtale, er det en form for nonverbal kommunikation, som har mange betydninger. Øjenkontakt eller mangel på øjenkontakt kan medføre misforståelser som følge af forskellige fortolkninger. Mange nyankomne danskere synes det er spændende at lære hinanden at kende og lære at forstå det danske kropssprog. De vil ofte gerne kende de 'rigtige koder' i Danmark. I nogle tilfælde har de nyankomne allerede oplevet at deres kropssprog er blevet misforstået i Danmark. Læreren kan udfordre eleverne til at tale om dette og udveksle erfaringer, uden at det skal dømmes til at være enten rigtigt eller forkert. Fysiske øvelser og rollespil, som i denne lektion, er altid en god måde for mange elever at slappe af, lære hinanden at kende og mindske stress.

1. Indledning

Lærer Flyt bordene til side og stil stolene i en halvcirkel i midten af lokalet. Vend tilbage til den forrige lektion og spørg om nogen vil stille et spørgsmål eller fortælle noget fra forrige lektion. Skriv derefter titlen på denne lektion på tavlen.

Tavle At kommunikere uden ord.

Varighed 5-10 minutter.

2. Kropssprog

Metode Gruppediskussion og ordsprogsleg.

Lærer Forklar intentionen med denne lektion.

- At lære hvordan man kommunikerer med og uden ord.
- Hvordan man gør dette i Danmark og i det land hvor eleverne kommer fra.
- At en god hilsen er meget vigtig og at det vil blive øvet i dag.
- At det bliver en sjov lektion.

Vis nogle gestus, som for eksempel: tommel op, række tunge, Peace-tegn, stop tegn, ryste hovedet på forskellige måder osv. Du vil sige noget, men uden brug af mund. Introducér nøglebegrebet 'kropssprog'. Præcisér, at man kan gøre mange ting med kroppen uden at tænke (ikke-intentionel brug af kropssprog).

Instruér eleverne i at vise eksempler på kropssprog, de selv kender.

★ *Tænk på tre former for gestus fra dit land. Jeg vil gerne bede dig om at vise disse foran klassen. Vi vil derefter gætte hvad de forskellige gestus betyder.*

Bed eleverne om at vise disse gestus. Dette kan gøres enten individuelt eller måske i 'lande-grupper'.

Forslag til diskussion:

Forklar at kropssprog er meget vigtigt. Gentag begreberne 'kropssprog' og 'gestus'. Der er kulturelle forskelle men også ligheder. Fra piger og drenge, mænd og kvinder forventer vi forskellige slags kropssprog. Diskutér hvilke gestus drenge og piger bruger imellem hinanden og hvornår det er sjovt og ikke sjovt. Der er 'gode' og 'dårlige' gestus. Vær opmærksom på om der er gestus, der medfører misforståelser eller irritationer. Det er vigtigt, at man ikke bare kender det verbale og skriftlige sprog men også kropssproget i Danmark. Forklar hvad begreberne 'høflig' og 'uhøflig' betyder, hvis det er nødvendigt.

Tavle Kropssprog og gestus.

Varighed 15-30 minutter.

3. Hilsner og bekendtskaber i Danmark og andre lande

Metode Rollespil.

Lærer Skriv ordet 'introduktion' på tavlen og diskutér hvad det vil sige at introducere sig selv for andre. Forklar hvad forskellen er mellem at introducere sig selv og at lave en 'hilsen'.

★ *Hilsner er noget vi gør hele tiden og som vi ikke tænker særligt over. At få bekendtskaber er noget andet. Eksempelvis da jeg, som lærer, første gang mødte jeres forældre. Der introducerede vi os for hinanden. Hvis du skal have et job, vil du også introducere dig selv når du spørger chefen om lov til at arbejde. At spørge om lov til at arbejde, bliver kaldt 'jobansøgning'. Det vil du gerne gøre godt.*

Gør det tydeligt, at eleverne nu skal øve sig i introduktioner og hilsner.

Øvelse i at introducere dig selv

Først skal du (læreren) gå sammen med en elev, og give eksempler på høflige hilsner og hvordan man introducerer sig selv (helst stående). Du kan gå ud af klasseværelset og ind igen og gentage hilsenen og introduktionen af dig selv med andre elever. Du kan give råd til hvordan med udtaler ordene tydeligt, kigger på hinanden osv.

Rollespil med hilsner og introduktioner

Forklar at eleverne skal øve sig i forskellige hilsner og at få bekendtskaber andre steder end i klasseværelset. Eksempelvis i hjemmet eller skolen. De skal gøre det på dansk. Bed eleverne om at opdele sig i et par grupper, blandet med både drenge og piger. Giv hver gruppe to eller tre opgaver fra arbejdsbogen og lad dem øve sig. Eleverne skal ikke fortælle de andre grupper hvilke opgaver de har fået, da de andre grupper skal gætte hvilke hilsener der bliver laver.

Materiale Arbejdsbog, lektion 4: Tal uden ord – Rollespil.
Bilag, lektion 4: Tal uden ord – Rollespil.

Tavle Hilsener, introduktioner, møder.

Varighed 40-50 minutter.

Forklaring

I kan introducere jer selv for hinanden på forskellige måder. I Danmark er der flere forskellige måder at hilse på hinanden: 'goddag', 'hej', 'godmorgen' osv. Eleverne vil sikkert både opføre sig som de gjorde i hjemlandet og som i Danmark, hvis de har været her i noget tid. Udover det talte sprog er kropssprog også vigtigt: Om man giver hånd eller ej, måder man kigger på hinanden, om man rører hinanden osv. Ens kropsholdning har også betydning. Skuldrene, ryggen, hænderne og fødderne taler deres eget sprog. Bed eleverne om at lægge mærke til det talte sprog og kropssprog, og diskutér det at holde øjenkontakt samt ens kropsholdnings rolle.

Ekstra information

Ved formelle møder i Danmark er det eksempelvis vigtigt at give håndtryk, men det er ikke i Frankrig. Mange elever vil påpege, at magtpositioner afgør hvordan man hilsner på hinanden. Introducerer du dig selv til en ældre person, gør du det anderledes end til en på din egen alder. Derudover spiller køn ofte en afgørende rolle for hvordan man hilser i mange af elevernes oprindelseslande. Spørg ind til dette, da det ofte er så indgroet i en at man glemmer det. Kropssproget kan også være forskelligt alt efter hvor man kommer fra. I nogle kulturer er det almindeligt at tage hånden til hjertet efter man har givet en person hånden. Hvis det er nødvendigt, kan du uddybe betydningen af kropssprog gennem spørgsmål såsom:

- Kan du give et eksempel på en gestus du har lavet i Danmark, men som blev misforstået?
- Hvad har du lagt mærke til ved måden hvorpå man introducerer sig for hinanden i Danmark? Er det på samme måde som i dit hjemland?

Ikke at ville give håndtryk

Hvis der er elever som ikke vil give hånd til en af det andet køn, er det vigtig at forklare, at det er helt i orden. Samtidigt må det gøres klart for eleverne at det er normalt i Danmark at give hånd til alle, uanset køn. Du kan forklare, at der også er andre vigtige former for høflighed:

- At sige 'det er godt at møde dig'
- At nikke høfligt
- Lægge sin hånd til hjertet
- At smile

4. Lektier

Lærer Forklar kort hvad 'kultur' er (se næste lektion). Bed eleverne om at finde billeder på internettet der passer til deres kultur. Eleverne skal lave to sider i arbejdsbogen med disse billeder.

Materiale Arbejdsbog, lektion 5: Forskellig eller det samme? – Lektier.

5. Afrunding

Metode Gruppediskussion.

Lærer Brug nøgleordene til at diskutere lektionen med eleverne, og reflektér over hvad eleverne tænker om lektion. Bed dem om at udfylde evalueringen i arbejdsbogen. Spørg om der er nogen som vil dele deres tanker om lektionen.

Materiale Arbejdsbog, lektion 4: At tale uden ord – Evaluering.

Varighed 5-10 minutter.

Eksempel fra praksis

Lektionen overlapper med de dramaworkshops som er blevet afholdt på skolen. Udover dette, var eleverne meget entusiastiske, eleverne stiller mig, og hinanden, alle mulige slags spørgsmål. Helt spontant øver vi nogle af gestussene. Jeg demonstrerer selv en gestus og spørger elevener om et svar. De fleste gestusser bliver genkendt. Eleverne fortæller hvad jeg laver, halvt på engelsk halvt på hollandsk: 'fint', siger Hinda når jeg taget min tommelfinger i vejret. 'Ud', siger Ibrahim da jeg peger på døren med en strakt arm. Samuel fra Armenien rejser sig op og laver et V-tegn med fingrene. 'Peace', siger jeg, og skriver ordet på tavlen. Helt spontant begynder nogle af eleverne at tage deres arbejdsbog op af tasken og skrive ordet, der stå på tavlen ned. Klassen virker meget spændt. På tur går eleverne op og viser en gestus. Nogle af dem er genkendelige gestikulationer og andre er typiske fra deres respektive kultur. Øvelsen ender ud med at være et slags globalt mime-opvisning, hvor det viser sig at alle kender en særligt gestus.

Bilag, lektion 4: Tal uden ord – Rollespil

Roller	Situation
Dreng - Dreng	Du vil gerne have et job i et supermarked. Elev 1 er en mandlig chef. Elev 2 er en mandlig ansøger. Chefen spørger om drengen vil komme ind, og de introducerer sig for hinanden.
Dreng - Pige	Du vil gerne have et job i et supermarked. Elev 1 er en kvindelig chef. Elev 2 er ansøgeren og er en mand. Chefen spørger om drengen vil komme ind, og de introducerer sig for hinanden.
Dreng - Dreng	To drenge er venner og går på samme skole. Elev 1 er den ene dreng og elev 2 er den anden dreng. I mødes om morgenen i skolegården. I hilser på hinanden.
Pige - Pige	To piger er venner og går på samme skole. Elev 1 er den ene pige og elev 2 er den anden pige. I mødes om morgenen i skolegården. I hilser på hinanden.
Dreng - Pige	To elever – en dreng og en pige – kan lide hinanden meget og hilser på hinanden i skolegården om morgenen.
Dreng – Pige eller Dreng - Dreng	Du møder din nabo på gaden. Elev 1 er en pige eller en dreng, der bor på denne gade. Elev 2 er den ældre nabo. I hilserpå hinanden.
Pige – Pige	Du kommer hjem efter en skoledag. Din mor sidder på sofaen i stuen. Elev 1 er datteren, og elev 2 er moderen. I hilser på hinanden.
Dreng - Pige	Du kommer hjem efter en skoledag. Din mor sidder på sofaen i stuen. Elev 1 er sønnen, og elev 2 er moderen. I hilser på hinanden.
Dreng - Pige	Du kommer hjem efter en skoledag. Din far sidder på sofaen i stuen. Elev 1 er datteren, og elev 2 er faderen. I hilser på hinanden.
Dreng - Dreng	Du kommer hjem efter en skoledag. Din far sidder på sofaen i stuen. Elev 1 er sønnen, og elev 2 er faderen. I hilser på hinanden.
Dreng - Pige	Du er ude at handle på en lørdag. Du møder din (kvindelige) lærerinde i supermarkedet. Elev 1 er en dreng fra klassen. Elev 2 er den (kvindelige) lærerinde. I hilser på hinanden.
Pige - Dreng	Du er ude at handle på en lørdag. Du møder din (mandlige) lærer i supermarkedet. Elev 1 er en pige fra klassen. Elev 2 er den (mandlige) lærer. I hilser på hinanden.

Roller	Situation
Dreng - Pige	Din etnisk danske (kvindelige) nabo holder en fødselsdagsfest, og du er inviteret. Du ankommer til festen og ser din (kvindelige) nabo med hendes forældre og andre familiemedlemmer og venner i stuen. Elev 1 er en dreng og elev 2 er den etnisk danske (kvindelige) nabo. Du ønsker hende og forældrene tillykke med hendes fødselsdagen.
Pige - Dreng	Din etnisk danske (mandlige) nabo holder en fødselsdagsfest, og du er inviteret. Du ankommer til festen og ser din (mandlige) nabo med hendes forældre og andre familiemedlemmer og venner i stuen. Elev 1 er en pige og elev 2 er den etnisk danske (mandlige) nabo. Du ønsker ham og forældrene tillykke med hans fødselsdag.

LEKTION 5: Forskelligt eller det samme?

Program

1. Start
2. Kultur: Forskelligt eller det samme?
3. Mad
4. Evaluering

Formål

- At få kendskab til hinandens kulturelle baggrund.
- At kende og anerkende ligheder og forskelle i kultur og kulturelle udtryk.
- At dele oplevelser og følelser omkring emnet »kultur« og »mad«.
- Bevidsthed om mulighederne for at træffe egne valg, når det kommer til at leve med »andre kulturer.«
- At fremme fællesskab.

Nøgleord

Ligheder	Tøj	Opskrifter
Forskelle	Mad og drikke	Fejring
Kultur	Musik	Regler
Tradition	Religion	Holdninger

Forklaring

Den amerikanske psykolog J.W. Berry (1990) introducerede begrebet »at assimilere« (at indordne sig fuldstændigt) og »at integrere« (at forbinde elementer fra to eller flere kulturer), »at segregere« (at fokusere på sin egen kultur) og »at marginalisere« (hverken at fokusere på den nye eller sin egen kultur). Dette sidste begreb handler ikke så meget om at træffe egne valg, men peger primært på udkommet at en forfejlet integrationsproces. Ifølge ham og mange andre forskere er »integration« den bedste strategi i mødet mellem ens egen og andre kulturer. I denne lektion forklares eleverne på et let forståeligt sprog, at de kan træffe deres egne valg.

1. Start

Lærer Gå tilbage til sidste lektion, og spørg om nogen har spørgsmål eller kommentarer til denne. Skriv derefter titlen på dagens lektion på tavlen og giv et kort overblik og planen for lektionen.

Tavle Forskelligt eller det samme?

Varighed 5 til 10 minutter

2. Kultur: Forskelligt eller det samme?

Metode Først tavleundervisning, derpå diskussion i grupper.

Lærer Forklar, hvad kultur betyder.

★ *Kultur handler om, hvordan en gruppe af mennesker lever sammen. Hvordan de føler, handler og tænker; deres vaner, deres muligheder og deres ideer. Men også deres leveregler og normer er en del af kulturen. Kultur handler om mad, musik, tøj, regler, traditioner, fester og mærkedage. Kultur er også en vigtig del af religion. Den katolske tro praktiseres f.eks. forskelligt i Polen og i Holland. Islam i Somalia kan være meget forskellig fra islam praktiseret i Iran. Overordnet taler man jo om en dansk kultur eller en somalisk kultur f.eks., men der findes forskellige kulturelle tendenser indenfor et land. Kulturer er flydende, og ændre sig løbende.*

Ifølge Berry (1990) kan man håndtere en ny kultur på tre måder. Den første måde er at adoptere alt fra den nye kultur: at assimilere. Dette betyder, at man for eksempel kun spiser dansk, såsom svinekød, sovs og kartofler. Man taler ikke længere sit eget sprog, og har kun danske venner. Den anden måde er ved integration. Dette betyder, at man udvælger de dele af forskellige kulturer, der passer en selv bedst: man cykler til skole, går med tørklæde og kan godt lide italiensk mad. Den tredje måde at håndtere en ny kultur på er ved at segregere. Dette betyder, at man ikke tager noget fra den nye kultur til sig. I stedet foretrækker man at blive ved med at være polak, kineser, afghaner, syrer og foretrækker ikke at engagere sig i Danmark. Måske fordi man har planer om at rejse tilbage til sit hjemland.

Lav en liste over de forskellige aspekter af kulturer på tavlen (sprog, religion, fester, mad, musik, tøj, regler, traditioner).

Som illustration bruger vi »Arbejdsark Lektion 5: Forskelligt eller det samme? – Mad« og »Arbejdsark Lektion 5: Forskelligt eller det samme?«. Billederne som eleverne har fundet, og billederne som findes i deres arbejdsbog kan ligeledes benyttes.

★ *Tænk nu på tre ting, som er ens i den danske kultur og i kulturen i dit oprindelsesland. Tænk derefter på tre ting, hvor de to kulturer adskiller sig. Skriv disse ned i din arbejdsbog.*

Når eleverne er færdige med opgaven, inddeles de i fire grupper. Prøv at sætte elever med forskellig kulturel baggrund sammen.

★ *Vi skal nu tale om kultur i fire grupper. I har hver skrevet tre ting der er ens og forskellige mellem jeres egen kultur og den danske kultur. I skal nu lave en top tre i grupperne. Skriv de tre vigtigste ting der er ens, og de tre vigtigste ting der er forskellige. Diskuter disse i gruppen. Når I er færdige, kan en person fortælle resten af klassen, hvilke tre ting I er kommet frem til, er ens, og hvilke I er kommet frem til, er forskellige.*

Alternativt

»Eleven som lærer«: En minipræsentation med følgende slogan: »Derfor skal du besøge mit land...« I stedet for at være lærer kan opgaven gå ud på, at eleverne agerer rejseguide.

Elever som har lyst kan stå ved tavlen og give en kort præsentation af deres land eller kultur. Bed dem om at fremhæve gode ting. De kan også vise billeder. Erfaring viser, at elever ofte beretter om krig eller andre problemer, selv når de bliver bedt om at fremhæve positive ting. Her følger nogle eksempler på, hvordan dette kan håndteres:

- Spørg eleven om han eller hun har lyst til at sige noget om det, og gør det klart at det også er helt i orden ikke at sige noget.
- Lad eleven tale, og ros ham eller hende for at have modet til at tale.
- Spørgsmålet kan også omformuleres, så man beder eleven om at tale om landet før der udbrød krig, eller om hvordan det ville se ud, hvis krigen var slut.

Valget omkring hvorvidt elever skal inddrages i denne øvelse træffes intuitivt af læreren, baseret på dennes erfaringer. (se også kapitel 4: Unge flygtninge og deres baggrund).

Eleverne kan skrive eller tegne på tavlen, mens de øvrige elever kan stille spørgsmål. For eksempel kan man spørge ind til ligheder og forskelle fra Danmark og dansk kultur, når en elev har talt om sit land.

Sørg for at fremlæggelserne er korte og præcise, og at spørgsmål fra de medstuderende er så fokuserede som muligt. Hvis det er nødvendigt, kan man hjælpe »læreren« ved at forklare komplekse koncepter eller tegne disse på tavlen. »Lærerne« siger noget om hvert billede, og giver udtryk for hvad de finder vigtigt i deres kultur. De andre elever lytter og stiller spørgsmål. Efter hver fremlæggelse klappes af eleven (»lad os klappe af lærer Mustafa!«).

Materiale Arbejdsark, lektion 5 Forskelligt eller det samme?« – Fødevarer.
Arbejdsark, lektion 5: Forskelligt eller det samme?« – Billeder.
Arbejdsark, lektion 5: Forskelligt eller det samme?« – Top 3.

Tavle Kultur: religion, fester, mad, musik, tøj, regler og traditioner.

Varighed 30-40 minutter.

3. Mad

Metode Interview to og to.

Lærer Bed eleverne om at interviewe hinanden to og to om mad. Hvad er deres livret fra deres oprindelsesland? Og hvad er deres livret fra Danmark? Kan de give en opskrift?

★ *I skal interviewe hinanden to og to omkring mad. Intervieweren kan stille spørgsmål, f.eks.:*

- Hvad er din livret i dit hjemland?
- Hvilke ingredienser består retten af?
- (En ret er tilberedt mad. En opskrift er, når man skriver ned hvordan man laver en ret, og hvad man skal bruge).

★ *Spørg så:*

- Kan du også lave denne ret her i Danmark?
- Hvad er din livret fra Danmark?
- Kan du give opskriften på denne ret?
- Laver du også denne ret derhjemme?
- Hvem laver mad derhjemme?
- Hvordan spiser man denne ret?
- Spiser du med kniv og gaffel, eller med hænderne?
- Spiser du ved et bord eller på gulvet?
- Spiser mænd og kvinder hver for sig?

Efter noget tid bytter I roller. Den anden person svarer, og du stiller spørgsmålene. Gå gennem lokalet og superviser interviewene, hvis dette er nødvendigt: opfordr eleverne til at udveksle information og erfaringer, til at lytte og gå i dialog med hinanden.

Materiale Papir.

Tavle Mad.

Forklaring

Mad og drikke er ofte hvad eleverne nævner som den største forandring, når de kommer til Danmark. Selvom de ofte kommer til at kunne lide mange danske retter, savner eleverne ofte mad fra deres eget land, og det at spise sammen med hele familien. De kan ofte godt lide at tale om dette. Emnet er ikke det mest sårbare, og det giver eleverne mulighed for at dele følelser og erfaringer. Hvis det er muligt at samle mange opskrifter sammen, kan man lave en kogebog (senere).

Varighed 25-30 minutter.

4. Evaluering

Metode Gruppediskussion.

Lærer Snak med eleverne om lektionen og gentag de forskellige emner. Se derudover på de tre måder at håndtere nye kulturer på: helt at indrette sig her i Danmark, at vælge det bedste fra forskellige kulturer, eller at beholde sin egen kultur som det vigtigste. Spørg derefter hvem der har lyst til at fortælle hvad de syntes om lektionen, og bed dem om at tegne en cirkel om en af de tre smileyer.

Materiale Arbejdsark, lektion 5: Forskelligt eller det samme? – Evaluering.

Varighed 10-20 minutter.

Eksempel fra praksis

Da jeg åbner alle arbejdsbøgerne og lægger dem på bordet, peger Harinet fra Eritrea straks på et billede og siger entusiastisk »mit land!« Hun peger på et billede af en person foran indgangen til en hule. Ud fra tøjet er det tydeligt at se, at det er en religiøs person. Hun forklarer, at i hendes land bor disse folk som eremitter i huler: »en lille smule mad, en lille smule søvn og en masse tid til at bede«. Andre billeder ser også ud til at vække genkendelighed. Somaliske elever sammenligner billeder fra flygtningelejre med dem fra deres syriske klassekammerater. Eleverne genkender mange vaner og ritualer fra hinandens kulturer; for eksempel Ramadan. Mange elever kender også til mors dag fra deres hjemland. En ting som alle eleverne nævner som værende anderledes er samværet med voksne. De mener ikke at danske børn har nok respekt for deres forældre. Det, at drenge og piger snakker meget sammen, er noget som mange af eleverne synes om, selvom det er noget de skal vænne sig til. Flere elever nævner, at i deres hjemland har drenge og piger, mænd og kvinder, hver deres adskilte områder. Abukar fra Somalia siger, at der hvor han bor nu, spiller drenge og piger korfball sammen. Det synes han stadig er mærkeligt. En livlig diskussion opstår omkring fordele og ulemper ved et samfund, hvor drenge og piger hænger ud sammen. Eleverne finder ud af, at de ikke er de eneste, der synes nogle ting er mærkelige i Holland. Der er også mange ting ved Holland og hollandsk kultur som de sætter pris på. To afghanske piger siger, at de er meget glade for, at de har mulighed for at gå på universitetet her. Dette er ikke en mulighed i Afghanistan.

LEKTION 6: At bo i Danmark

Program

1. Start
2. Svært eller let?
3. Rollespil
4. Lektier
5. Evaluering

Formål

- At øge elevernes selvstændighed ved at udveksle erfaringer og øve situationer.
- At eleverne kan give hinanden råd og ideer til integration.
- At eleverne kan øve sig i at overtale.
- At eleverne kan øge deres selvsikkerhed.

Nøgleord

Svært
Let
Yndlingstradition
Situation
Konflikt
Rollespil
Små forandringer
Sjovt
Ikke sjovt
Midlertidig relation

Forklaring

De fleste elever skal vænne sig til at leve i et nyt land med et fremmede sprog og en anderledes kultur. Du kan opfordre eleverne til at tale om deres erfaringer med at skulle vænne sig til at bo i Danmark. Det kan være en fordel at starte med at spørge ind til positive og sjove oplevelser. Når en elev giver positive eksempler, kan du spørge ind til hvordan dette lykkedes for dem. Derved kan eleverne dele deres erfaringer med hinanden. Det er dog vigtigt at have en opmærksomhed på de elever der stadig synes, at det overvejende at svært at integrere sig i Danmark. Efter fokus på de positive oplevelser, kan du spørge, om nogle af eleverne har lyst til at dele deres erfaringer med de svære aspekter ved at bo i Danmark. Denne øvelse vil overordnet hjælpe eleverne til at reflektere over deres egen »integration«. Hvilke skridt har de allerede taget? Hvad er allerede (en del) nemmere? Hvad er stadig svært? Hvad tager de med sig fra den danske kultur? Det kan være svært at sætte nogle gode refleksioner i gang hos eleverne. Hvis dette er tilfældet, kan du spørge dem, hvad de synes er mærkeligt i Danmark, f.eks. hvad de tænker om at danskere ikke taler til hinanden i toget. Rollespillet handler om at kunne overtale. Dette er en vigtig evne og noget, som kan være svært, hvis eleverne har begrænsede danskkundskaber.

1. Start

Lærer Se tilbage på sidste lektion, og spørg om der er nogle spørgsmål eller kommentarer til denne. Skriv titlen på dagens lektion på tavlen, og forklar hvad lektionen går ud på.

Tavle At bo i Danmark.

Varighed 5-10 minutter.

2. Let og svært

Metode Gruppediskussion.

Lærer

★ *Denne lektion handler om ting der er lette og svære i Danmark. Et nyt land er ofte meget anderledes fra ens oprindelsesland; kulturen er anderledes, folk er anderledes og sproget er anderledes. Der kan være mange forskelle, men også nogle ligheder. Lad os starte med at snakke om de ting der ikke er så svære. Hvilke ting er lette / lettere i Danmark end i jeres hjemland? Derefter kommer vi til at tale om noget af det svære ved at være flyttet til Danmark.*

Tavle Svært, let, sjovt og ikke så sjovt.

Varighed 10-20 minutter.

3. Rollespil

Metode Rollespil.

Lærer Forklar at de nu skal spille rollespil, og at der i hvert scenarie vil være to elever, som spiller. Eleverne skal genspille forskellige situationer.

★ *Disse rollespilssituationer tages fra det virkelige liv og vi skal her genspille dem. Dette gør vi for at have det sjovt, men også for at lære af det. Vi kommer til at gøre det tre gange. Er der nogen, som har lyst til at prøve?*

Hvis der ikke er nogen frivillige, kan du også udvælge elever. Efter rollespillet kan eleverne besvare spørgsmål på arbejdsarket.

Situation 1: I bussen

Du står i en fuld bus. Der er kun et ledigt sæde tilbage. Busturen er på en halv time, og du vil få ondt i benene, hvis du skal stå op hele vejen, så du kunne godt tænke dig at sidde ned. Der er bare et lille problem. Kvinden der sidder ved siden af det ledige sæde, har sat sin taske på sædet. Hun virker ikke venlig, og kigger ud ad vinduet. Du spørger, om du må sidde ved siden af hende, men kun lader som om hun ikke hører dig. Du vil stadig gerne sidde på sædet. Hvad gør du?

Person 1: Kvinden på bussen.

Person 2: Dreng eller pige, som gerne vil sidde ned.

Situation 2: På skolen

Du er kommet for sent til timen, og for at undgå at blive straffet løber du mod klasseværelset. Sidste gang du kom for sent fik du eftersidning. Ved et uheld løber du ind i en dreng, som er meget større end dig. Han kigger vredt på dig. Du taber din taske, og dine bøger falder ud. Nu kommer du endnu mere for sent! Hvordan reagerer du, og hvordan vil du løse dette?

Person 1: Elev som kommer for sent.

Person 2: Den store dreng på gangen.

Situation 3: I supermarkedet

Du står i kø i supermarkedet. Du køber cola og chips. Da du skal til at betale med dit kort, kommer der en fejlmeddelelse. Du har ikke flere penge på dit kort. Du kigger i din pung for at se om du har nok kontanter. Du har en masse mønter, og det tager dig noget tid at tælle dem. Kvinden bag kassen kigger utålmodigt på dig, og beder dig om at skynde dig. Hvordan reagerer du?

Person 1: Person som er ude og handle.

Person 2: Kassedame.

Efter hver situation reflekterer I, og du stiller spørgsmål til eleverne:

- Hvad synes I om denne måde at reagere på?
- Synes I dette er den rigtige løsning i denne situation?
- Ville I handle ligesådan, eller ville I reagere anderledes?
- Hvordan ville I ellers reagere?

På Arbejdsark Lektion 6: At bo i Danmark – Rollespil, er der to spørgsmål som eleverne kan svare på som støtte og evaluering.

Materiale Arbejdsark, lektion 6: Livet i Danmark – Rollespil.

Varighed 30-40 minutter.

4. Lektier

Som lektie skal eleverne vise deres arbejdsbog til deres forældre og tale med dem om den. Teenagere har ikke altid lyst til at dele deres oplevelser med deres forældre. Det er vigtigt at børn og forældre ikke bevæger sig væk fra hinanden på grund af undervisningen. Denne øvelse giver forældrene en indsigt i Welcome to School projektet.

For at forberede næste lektion omkring dem, de bor sammen får de en hjemmeopgave

Vejledning til hjemmeopgaven

Bed eleverne om at forklare deres forældre eller værge hvad de lavede i lektionen Welcome to School ved at bruge deres arbejdsbog, og bed dem om at lave et kort interview med en af dem. Lad eleverne spørge ind til deres tidligere erfaringer med at gå i skole. Hvordan var bygningerne på skolen, timerne, lærerne, hvor længe gik de i skole, var det sjovt? Hvis forældrene ikke gik i skole, så bed eleverne spørge dem om hvorfor de ikke gik i skole. Hvordan kan det være? Hvad lavede de så? Hvordan var deres ungdom?

Efter interviewet kan de tage et eller flere billeder til deres bog. Eleverne kan klistre billederne på deres arbejdsark til næste lektion. Dette må meget gerne være billeder af dem de bor sammen med. Næste gang bedes eleverne tage disse billeder med til undervisningen.

Dette kan virke usædvanligt for nogle familier. Det kan være at nogle familiemedlemmer slet ikke ønsker at blive fotograferet, og nogle elever kan ligeledes være for generte til at tage billeder af familiemedlemmer. Det er vigtigt at understrege, at det er helt okay, hvis man ikke tager et billede. En alternativ opgave kan være at bede eleverne om at tage et billede af deres hjem.

Materiale Arbejdsark, lektion 7: Dem du bor sammen med – Billeder.

Varighed 5-10 minutter.

5. Evaluering

Metode Gruppediskussion.

Lærer Diskuter lektionen med eleverne ved at bruge nøgleordene, og opsummer dagens lektion. Bed eleverne om at kigge i deres bog, mens de fortæller, hvad de synes om lektionen. Dette gør de ved at tegne en cirkel om en af de tre smileyer.

Materiale Arbejdsark, lektion 6: Livet i Danmark – Evaluering.

Varighed 10 minutter.

Eksempel fra praksis

Rollespillet »i bussen« bliver spillet med meget entusiasme. En polsk pige, Liliana, spiller en ekstremt gnaven hollandsk dame. Et par somaliske drenge har tydeligvis svært ved at respondere hensigtsmæssigt til kvinden. Det tager et par runders øvelse før de har lagt deres stolthed til side, og høfligt men bestemt erobrer sædet.

Rollespillet »ved kassen« viser, at til dels på grund af manglende sprogkundskaber har mine elever stadig svært ved at reagere overbevisende. Vi leder sammen efter en hensigtsmæssig måde at reagere på den fjendtlige opførsel. Fethawit fra Eritrea taler meget blidt. Jeg lader hende prøve igen tre gange, hvor jeg opfordrer hende til at være lidt hårdere og tydeligere. Jeg kan se at klassekammeraternes koncentration falder. For nogle elever er rollespil sjovt. Alle deltager igen, da vi taler om mistillid, som nogle af eleverne oplever i supermarkedet. Den syriske dreng Haroun siger, at han altid føler, at de har mistillid til ham.

LEKTION 7: Dem du bor sammen med

Program

1. Start
2. Energizer: Klap en rytme
3. Samtale to og to omkring billederne og historierne fra dem du bor sammen med
4. Diskussion i grupper
5. Lektier
6. Evaluering

Formål

- At vide mere om hinandens (familiære) netværk.
- At dele erfaringer omkring disse relationers karakter.
- At føle sig styrket af støtten i disse relationer.
- At føle sig opmuntret til at udvide ens sociale netværk.

Nøgleord

Bofælle	Klassekammerat
Familie	Situation derhjemme

Forklaring

Social støtte fra familie og venner er især vigtig for nyankomne unge. Når familien mangler, kan en nabo, en værge eller en klassekammerat være en vigtig støtte. I denne lektion skal eleverne reflektere over deres egen og andres omstændigheder og hvilken støtte de oplever. De deler også deres erfaringer med Welcome to School.

At dele personlig erfaring i klasseværelset kan bidrage til at hjem og skole føles tættere på hinanden, og klæder samtidig eleverne godt på til mødet med omverden. Når eleverne inddrager deres familie eller andre omsorgspersoner i det de oplever i skolen, understøtter det den positive effekt af Welcome to School. Eleverne kan dele eventuelle savn til deres familie med resten af klassen. Ofte vil dette resultere i støtte fra klassekammerater. Gennem disse samtaler kan det vise sig om en elev har brug for ekstra støtte.

Nogle gange kan det gennem disse samtaler vise sig, at der er brug for ekstra støtte til enkelte elever. Konflikter i familien kan også komme op, og det at kunne dele disse med andre er ofte en lettelse. Det kan af og til hjælpe at forklare om pubertet og udvikling (se afsnit 3 i introduktionen: elever og ungdom). I tilfælde hvor det mistænkes at en elev trives bør dette undersøges i henhold til skolens politik og den generelle indberetningspligt.

Eleverne bedes om at fortælle, hvordan de oplever deres forhold til dem de bor sammen med. Elevernes boligsituation kan variere meget: nogle bor med deres familie, nogle på asylcentre, nogle hos plejefamilier og nogle bor måske alene. Eleverne har ofte familiemedlemmer som bor langt væk, men disse kan stadig spille en vigtig rolle i deres liv. Fordi vi også tager højde for elever, som ikke har deres forældre eller familiemedlemmer i Danmark, beder vi dem om at beskrive dem de bor sammen med i stedet for familiemedlemmer.

Under pilotfasen af Welcome to School var det ikke altid muligt for eleverne at tage billeder, men det var alligevel muligt at have gode og brugbare samtaler om emnet.

1. Start

Metode Gruppediskussion.

Lærer Se tilbage på sidste lektion, og spørg om der er spørgsmål eller kommentarer til denne. Skriv derefter navnet på dagens lektion på tavlen og giv eleverne en kort oversigt over dages program. Gentag hvad dagens lektie gik ud på, og spørg hvem der har fået den lavet, samt hvilken tilgang de brugte?

★ *Lektie som blev givet i sidste lektion.*

Vis din familie eller dem du bor sammen med din arbejdsbog, og lav et kort interview. Spørg ind til deres tidligere erfaringer med at gå i skole. Hvordan var bygningerne på skolen, timerne, lærerne, hvor længe gik de i skole, var det sjovt? Hvis forældrene ikke gik i skole, så bed eleverne spørge dem om hvorfor de ikke gik i skole. Hvordan kan det være? Hvad lavede de så? Hvordan var deres ungdom? Spørg, efter interviewet, om du må tage et eller flere billeder til arbejdsbogen. Helst billeder af din familie eller dem du bor sammen med. Tag billederne med til næste time.

Tavle Dem jeg bor sammen med.

Varighed 10-15 minutter.

2. Energizer: Klap en rytme

Metode Leg.

Lærer Forklar opgaven. Eleverne laver en cirkel, så de står over for hinanden. En person begynder at klappe en rytme med hendes/hans hænder, resten af gruppen følger denne rytme. På et hvilket som helst tidspunkt kan en anden person skifte til en anden rytme. Når de andre opdager dette, følger de denne nye rytme, og så videre.

Varighed 10 minutter.

3. Diskutér to og to omkring billederne og historierne fra interviewet

Lærer Vi skal nu arbejde to og to. Som en del af jeres lektie har I taget billeder af jeres forældre eller andre I bor sammen med, og I har spurgt ind til deres ungdom og skoletid. Fortæl din partner om dine billeder og interviewet. Hvem er på billederne, og hvad sagde de? Når I er færdige, kan jeres partner stille spørgsmål. Derefter bytter I, så den anden person taler og svarer på spørgsmål omkring lektien.

Metoder Diskussion to og to.

Materiale Arbejdsark, lektion 7: Dem du bor sammen med – Billeder.

Varighed 20-30 minutter.

Alternativt

Hvis det er en lille klasse og det føles trygt, kan opgaven laves med hele klassen samlet i stedet for to og to.

4. Diskussion i grupper

Lærer Start en samtale med eleverne om, hvad de har talt om to og to. Det er vigtigt at eleverne finder ud af, at de har meget til fælles, og at når man savner sin familie, er det godt at have venner i skolen. For at fremme at de kommer til at kende hinanden bedre, og derved bliver bedre til at støtte hinanden, kan du spørge om eleverne nogle gange besøger hinanden derhjemme, og om de synes det er en god ide at lave en aftale nu om at ses. Dette kan aftales to og to eller i grupper, og kan være mere eller mindre organiseret.

Eleverne kan fordeles i tilfældige grupper, eller selv vælge deres grupper. Tag højde for hvad eleverne foretrækker – nogle synes måske at det er mærkeligt at have grupper med piger og drenge sammen.

Alternativt

Hvis det virker passende, og afhængig af konteksten, kan I organisere at besøge et sted, hvor flere af eleverne bor, for eksempel et asylcenter. Der bør i så fald være lærere med til at overvære besøget.

Metode Samtale i grupper.

Materiale Arbejdsark, lektion 7: Dem du bor sammen med – Billeder.

Varighed 20-30 minutter.

5. Lektier

Metode Næste lektion handler om »vigtige dage«. Disse er ofte helligdage. Bed eleverne om at udfylde arbejdsark, lektion 8: Vigtige Dage – Hjemland som lektie til næste lektion.

Materiale Arbejdsark, lektion 8: Vigtige Dage – Hjemland.

Varighed 5-10 minutter.

6. Evaluering

Lærer Spørg eleverne om hvordan deres samtaler var. Har nogen lyst til kort at dele noget fra deres samtale med resten af klassen? Opsummer dagens lektion.
Bed eleverne om at tage deres arbejdsbog frem. De kan give deres feedback til lektionen ved at tegne en cirkel omkring en af smileyerne. Læreren kan derefter bede eleverne om at dele hvad de synes om lektionen.

Materiale Arbejdsark, lektion 7: Dem du bor sammen med – Evaluering.

Varighed 10 minutter.

Eksempel fra praksis

Det kræver lidt kræfter at motivere eleverne til at deltage i rytmelegen, især at få drengene med. Men så snart vi kommer i gang deltager næsten alle entusiastisk. Kun nogle af eleverne virker til at have talt med deres forældre eller samboer om deres tidligere skole. Nogle af de somaliske elever nævner, at deres forældre er flove, fordi de ikke har gået i skole. Den bulgarske pige Nataliia viser billeder på sin telefon af hendes to bedste venner, som stadig bor i Bulgarien. Fordi hun sjældent taler med sine forældre og sin bror her i Holland er hun meget glad for den email-kontakt hun har med sine venner. Hun syntes det var mærkeligt at skulle tage billeder af sin familie.

To piger fra Sierra Leone og Ghana tager sig begge af deres brødre og søstre, uden at vide at den anden gør det samme. De bor begge uden deres mor. Den ene pige fortæller os at hendes far indimellem kommer på besøg. Den anden pige ser sin far en gang hver sjette måned. Denne historie finder både jeg og deres klassekammerater bekymrende. Andre elever vil gerne vide, hvordan de klarer sig, og spøger specifikt ind til husarbejdet: Hvem laver så mad? Hvem vasker tøj? Jeg har tænkt mig at tale med nogle kolleger om disse to elever, som har denne tunge byrde i hjemmet.

Den colombianske pige Maria fortæller os at hendes mor døde for tre år siden. Nu har hun en ny mor, som kun er syv år ældre end hende selv. Maria og stedmoren virker til at have et godt forhold. Til sidst på dagen under evalueringen af lektionen taler mange af eleverne stadig sammen.

LEKTION 8: Vigtige dage

Program

1. Introduktion
2. Vigtige dage
3. Klassens kalender
4. Lektier
5. Opsamling

Mål

- At eleverne får et overblik over de centrale højtider og helligdage der findes i deres forskellige oprindelseslande samt et kendskab til højtider og helligdage i Danmark.
- At eleverne kommer tættere på hinanden ved at dele deres følelser og oplevelser omkring de forskellige mærkedage.
- At eleverne føler at fejring af hinandens helligdage og fejring af de danske mærkedage er vigtig.
- At eleverne får en oplevelse af, at en balance mellem traditionerne fra deres oprindelsesland og traditionerne i Danmark kan skabe en positiv oplevelse af integration.

Nøgleord

Dato	Fødselsdag	Mindedag
Helligdag	Klasse	
Kalender	Religion	

Forklaring

I denne lektion skal eleverne skabe bånd til hinanden, ved at lære om de vigtige dage i hinandens kulturer. Udgangspunktet skal ikke være forskelligheder, men ligheder mellem de forskellige højtider og mærkedage.

Nationale helligdage og mindedage er en del af elevernes kulturellearv. Disse dage forbindes ofte med familietraditioner, men i Danmark forbindes traditionerne muligvis med noget andet. Elevernes oplevelse af at fejre disse traditioner kan også være anderledes, f.eks. hvis et familiemedlem ikke er til stede eller hvis traditionen ikke betragtes som værende vigtig for andre end den pågældende minoritetsgruppe. Derfor er det godt at eleverne deler deres oplevelser med hinanden. De får derved mulighed for at dele positive aspekter af deres højtider og kan få en indsigt i at andres følelser af hjemve, når de tænker på højtider i hjemlandet. At kunne tage del i danske højtider og mindedage vil styrke elevernes oplevelse af at være en del af det danske samfund. Det tager dog ofte noget tid før nyankomne synes at disse højtider er sjove og vigtige, og det er ikke alle højtider der appellerer til alle elever.

1. Start

Metode Gruppediskussion.

Tavle Vigtige dage.

Lærer Følg op på de tidligere lektioner, og spørg eleverne om de har nogle spørgsmål. Skriv titlen på dagens lektion på tavlen og giv eleverne en kort gennemgang af dagens program.

2. Vigtige dage

Metode Gruppediskussion.

Lærer Forklar formålet med dagens lektion, og følg op på om eleverne har lavet deres lektier.
Giv følgende instruktion:

★ *I denne lektion vil vi diskutere de dage, der er vigtige for dig, og vi vil også lære om de vigtige danske helligdage. Du kommer til at skulle bruge det arbejde, du har lavet i din arbejdsbog. De mærkedage der er vigtige for dig, er måske også vigtige for andre i klassen.*

Materiale Arbejdsbog, lektion 8: Vigtige dage – Oprindelsesland.

Tavle Helligdag, religiøs helligdag, fødselsdag, mindedag.

Varighed 10 minutter.

3. Klassens kalender

Metode Klassediskussioner og udfyldning af kalender. Dette kan gøres på printet A3 papir, men det kan også gøres på en computer.

Lærer I løbet af denne lektion skal vi lave en kalender sammen. Vi vil skrive de dage ind i kalenderen, som du har skrevet ned i din arbejdsbog. Derudover vil vi også skrive vigtige danske helligdage ind, mindedage og jeres fødselsdage. Nogle mærkedage ligger fast, f.eks. jul. Andre vigtige højtider ligger ikke på en fast dato, f.eks. Ramadan og påske. Det er derfor vi laver en ny kalender hvert år. Under højtiderne kan drenge og piger have forskellige roller, det vil vi også snakke om.

Forklar hvad ordet helligdag, religiøs højtid, fødselsdag og mindedag betyder. Vær opmærksom på at kalenderåret ikke er ens i alle kulturer. I Kina anvender man f.eks. en månekalender. Der er også elever, der aldrig har fejret deres fødselsdage.

Det er ofte meget interessant for eleverne at få en indsigt i den danske kultur. Mors dag og fars dag er f.eks. også mærkedage i andre lande.

Da der er meget diskussion om islam, der ofte fremstilles i et negativt lys i den danske debat, kan der sidde elever, der har negative oplevelser i forhold til at fejre deres højtider i Danmark. Forsøg at gøre plads til diskussion af sådanne oplevelser. Ved at spørge ind til andre elevers oplevelse af at fejre deres religiøse højtider i Danmark, kan elever også få indsigt i deres egen fortolkning af deres traditioner.

I arbejdet med at udfylde klassekalenderen kan nogle elever blive frustrerede og kede af at gå glip af forskellige højtider. Understreg at gode minder er meget vigtige som modvægt til daglige frustrationer.

Materiale Kalenderen kan laves på en computer eller et stort stykke papir.

Tavle At lave en klassekalender.

Varighed 30-60 minutter.

4. Hjemmearbejde

Metode Udfyldning.

★ *Den næste lektion omhandler venskaber. Vi skal tale om de venner, du havde før du kom til Danmark, og om venskaber nu og i fremtiden. Nogle gange tænker vi på, hvad der kommer til at ske i fremtiden. Det er derfor at jeg vil have jer til at tænke over venskaber i fremtiden: hvilke slags venner håber du på at få?*

Som lektie vil jeg bede dig om at skrive de tanker ned, du har om venskaber i fremtiden. Du kan skrive dem ned i arbejdsbogen tilhørende den niende lektion. Du må også gerne skrive navnet med en god ven eller tegne et billede af venskab i din arbejdsbog. Der bliver mulighed for at dele det du har skrevet i næste lektion, hvis du har lyst.

Mind eleverne om at deres arbejdsbog også fungerer som dagbog.

Materiale Arbejdsbog, lektion 9: Venskab – Lektier.

Tavle Ven, venskaber.

Varighed 5 minutter.

5. Opsamling

Metode Gruppediskussion.

Lærer Saml op på dagens lektion og spørg til elevernes refleksioner.
Bed desuden eleverne om at udfylde evalueringen.

Materiale Arbejdsbog, lektion 8: Vigtige dage – Evaluering.

Varighed 5-10 minutter.

Eksempel fra praksis

I denne lektion laver jeg en stor kalender og hænger den op på væggen. Det går op for mig, at nogle elever har vanskeligt ved at tælle dagene på en kalender. Jeg starter med at forklare, hvordan man læser en kalender helt overordnet. Derefter repeterer vi månederne sammen. Jeg undersøger om eleverne er i stand til at læse hvornår en bestemt dato falder. De bliver bedre og bedre til det. Begrebet fødselsdag er også svært for nogle. Disse elever forklarer, at der ikke er tradition for at fejre fødselsdag hvert år i deres oprindelsesland. Det er kun særlige alderstrin, der opfattes som milepæle og fejres. De bliver overrasket over at ting er anderledes i andre lande: »Fejrer du ikke din fødselsdag?« spørger den iranske pige Faiza hendes klassekammerater. Jelena fra Serbien siger: »Jeg ved ikke hvornår jeg har fødselsdag, men jeg har en navnedag.« Det at få og pakke gaver op er også forskelligt i forskellige lande. Hong fra Vietnam fortalte os f.eks. at han først pakker sine gaver op, når gæsterne er gået. Det skyldes at man derved kan komme udenom at gæsterne oplever, at man ikke blev glad for gaven.

Det er rart at se hvordan kalenderen bliver udfyldt. Vi øver at sige de forskellige måneder. Sana fra Yemen fortæller sine klassekammerater om den islamiske æra: »Vores starter senere«, siger han, med profeten Muhammed der flytter fra Mecca til Medina. Derefter skriver Sana på tavlen, hvilket år det er ifølge den muslimske tidsregning. Ifølge Adel starter den kristne kalender i september i hans oprindelsesland. Samtalen bevæger sig langsomt mod vigtige datoer og kulturelle højtider. Det er rart at se, at eleverne er interesseret i hinandens traditioner.

Januar – December						
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

LEKTION 9: Venskaber

Program

1. Introduktion
2. Tidligere, nuværende og kommende venner
3. Få venner
4. Forberedelse til den næste lektion
5. Opsamling

Mål

- At eleverne forstår hinandens syn på venskab.
- At eleverne deler positive oplevelser om tidligere og nuværende venskaber.
- At eleverne får indsigt i den støttende funktion et venskab udgør.
- At eleverne lærer hvordan man kan få nye venner og vedligeholde sine ældre venskaber.

Nøgleord

Ven	Venskab	Gammel ven
Før	Senere	Ny ven
Nu	Bedste ven	

Forklaring

Venskaber spiller en central rolle i ungdommen. For nogle nyankomne unge kan venskab være et vanskeligt tema at skulle reflektere over. F.eks. kan nogle unge føle sig isoleret, da de ikke bor et sted med unge fra deres oprindelsesland og/eller fordi de ikke har mod på at tage kontakt til deres jævnaldrende fra andre etniske grupper. I nogle kulturer har piger huslige opgaver udover skolearbejde, som gør at det kan være svært ved at finde tid til at se deres venner. Mange nyankomne unge oplever, at det er svært at lære etnisk danske unge at kende, hvis størstedelen af beboerne i ens nabolag ikke er etnisk-danske. Sproglige vanskeligheder er også en barriere.

Denne lektion giver mulighed for at dele oplevelser og følelser omhandlende venskaber, og kan give de unge mod på at få nye venner. Lektionen kan tilpasses den enkelte klasse. F.eks. kan fokus i højere grad være på tidligere venskaber, nye venskaber, hvordan man får nye venner eller hvordan man lever med hjemve.

1. Start

Lærer Berør de tidligere lektioner og spørg eleverne om de har gjort sig nogle tanker på baggrund af dem, som de gerne vil dele. Skriv navnet på dagens lektion på tavlen og fortæl om dagens program til eleverne.

Tavle Venskaber.

Varighed 5 – 10 minutter.

2. Tidligere, nuværende og fremtidige venskaber

Metode Gruppediskussion.

Lærer Forklar begreberne ven, venskab og gamle venner. (Hver opmærksom på, at ordet 'ven' kan omhandle enten at have drenge- eller pige- venner). Da nogle elever ikke er trygge ved at tale om deres privatliv, er det vigtigt at lave en god introduktion.

Forklar eleverne at dagens lektion omhandler tidligere, nuværende og fremtidige venskaber. Spørg indtil om de synes at lektioner var svære, og i så fald hvad der var vanskeligt. Eleverne kan give udtryk for at de savner deres venner. Savnet kan skyldes forskellige grunde. Det kan være yderst vanskeligt at komme i kontakt med gamle venner fra sit oprindelsesland, og i nogle tilfælde kan eleverne have oplevet at miste en ven eller flere venner. Hvis en elev fortæller om at have mistet en ven, kan du respondere ved at udtrykke hvor ondt det gør dig, og at beundre elevens mod til at dele historien.

Forklar eleverne at venskaber på tværs af køn er meget almindeligt i Danmark, og at sådanne venskaber ikke har noget med romantiske forhold at gøre. Du kan tydeliggøre at det ikke er lige så almindeligt i andre lande, da drenge og piger har mindre med hinanden at gøre. Afhængig af de unges behov og de spørgsmål de stiller, kan samtalen handle mere eller mindre om deres fortid.

Du kan bede de unge om at dele to ting, de plejede at lave med deres venner tidligere og to ting de laver med deres venner nu. Dette giver dig en mulighed for at reflektere over elevernes oplevelser. Samtalen kan blive sørgelig, men dette giver mulighed for at skabe et støttende socialt miljø blandt de unge. Eleverne er ofte nysgerrige på lærerens oplevelser og meninger.

★ *Venner er vigtige og særligt hvis det er en god- eller bedste ven. Nogle elever har mange venner, men ikke én som de er særligt tætte med, hvorimod det for nogle er vigtigt at have en bedste ven. Sommetider er det nemmere for drenge at blive venner med andre drenge, og for piger at blive venner med andre piger. Men der er også drenge og piger som er venner med det modsatte køn. Den slags venskaber skal vi tale mere om i dag.*

I har lavet lektier arbejdsbogen inden dagens lektion og jeg er nysgerrige for at se hvad I har skrevet. Denne øvelse handlede om venskaber før du kom til Danmark, om venner du har nu og i fremtiden.

Materiale Arbejdsbogen. Eleverne har udfyldt Lektion 9: Venskab – Lektier.

Tavle Ven, venskaber, bedste ven, før, nu, fremtiden.

Varighed 10-30 minutter.

3. Få venner

Metoder Gruppediskussion.

Lærer I denne samtale er fokus på at opbygge venskaber. Det er vigtigt at de elever der ikke har nogle venner eller få venner, ikke føler sig forkerte. Understreg at det kan forekomme, at man midlertidigt ikke har nogle venner, og at der er forskel på hvor mange venner man har.

★ *For nogle elever er venskab meget vigtigt og for andre er det mindre vigtigt. Hvor mange venner man har, og hvordan du får nye venner, er forskelligt fra person til person. Hvis du synes, at det er vigtigt at have venner, men du ikke kan finde en ven, kan det være ubehageligt. Måske kan I hjælpe hinanden til at få nye venner. I har allerede lavet denne øvelse i jeres lektier.*

Det er centralt at fokusere på vigtigheden af god kommunikation, når man skal skabe nye venskaber. Understreg at venskaber også kan forbedre kommunikative evner. Lad eleverne vise i klassen, hvad de gør for at komme i kontakt med jævnaldrende. De kan forstille sig at være i skolegården, i bussen, i kantinen osv. I bør også berøre betydningen af presset fra ens jævnaldrende. I hvilket omfang kan eleverne træffe deres egne beslutninger? Kommer gruppens interesse før ens egen?

Denne lektion kan være vanskelig, for de elever der har ingen eller meget sparsom kontakt med sine jævnaldrende. Understreg i slutningen af lektionen, at man kan opleve at føle sig alene eller trist efter at have reflekteret over emnet venskaber. Fortæl dem, at de er velkomne til at blive og snakke efterfølgende.

Varighed 25-50 minutter.

4. Lektier

Lærer Bed eleverne om at medbringe to ting, der har en særlig betydning for dem til den næste lektion. Understreg at lektionen bliver sjovere, hvis de husker at tage noget med.

★ *Det skal være en ting, der får dig til at få det bedre, når du ser på den eller holder den. Tingene du vælger, kan være fra Danmark, f.eks. en gave, dit sygesikringsbevis eller pas, et fotografi, et brev eller noget helt andet. Det kan også være ting fra dit oprindelsesland: et fotografi, et stykke tøj, en mønt eller et pas. Forklar eleverne at du håber på, at de alle vil tage noget med. Måske noget småt, stort eller uventet. Det har ingen betydning, hvad de tager med, det vigtige er, at det er noget, de har lyst til at vise frem.*

5. Afrunding

Lærer Saml op på dagens lektion, og spørg om der er nogle, der har lyst til at dele sine tanker om den. Bed eleverne om at evaluere dagens lektion i arbejdsbogen.

Varighed 5-10 minutter.

Eksempel fra praksis

Den afghanske pige Fatima fortæller, at hun har svært ved at skrive på sit modersmål, og derfor får hun ikke skrevet breve til sine venner. Hun synes, at det er ærgerligt. Nogle af eleverne har ikke længere kontakt til deres tidligere venner, selvom de stadig tænker meget på dem og savner dem. En af eleverne forklarer at, »Det at skrive til dem, gør os endnu mere kede af det«. Jeg understreger, at man kan få nye venner mange steder: på gaden, i skolen eller på at asylcenter. Det er modigt at henvende sig til en, man synes ser sød ud. Mine elever giver udtryk for, at de synes at det er rigtig svært, og ingen af dem kender nogle hollandske drenge eller piger. Vi taler os frem til, at det ville være godt for dem at prøve at få nogle danske venner. Det vil også have en positiv indflydelse på deres sproglige udvikling.

Der er et spørgsmål i elevernes arbejdsbog omkring vigtigheden af at have gode venner. En iransk dreng Hussein besvarer dette med: »Jeg vil ikke have en ven der er nervøs og nemt bliver vred.« Mens Hussein siger dette, ser jeg at Fuad ser skuffet ud. Han er også fra Irak, og vil gerne være venner med Hussein. Fuad kan godt reagere impulsivt. Jeg beslutter at tjekke op på om Fuad blev såret efter timen.

14-årige Nya bor 12 kilometer væk fra skolen. Hun fortæller os at der kun bor ældre mennesker i hendes nabolag, og at hun ville ønske at hun havde venner i sit nærområde. Hendes mor vil gerne have, at hun kommer direkte hjem efter skole, og derfor har hun ikke mulighed for at hænge ud med de andre fra klassen.

LEKTION 10: Vigtige ting

Program

1. Start
2. Vigtige ting
3. Lektier
4. Opsamling

Mål

- At styrke elevernes evne til at passe på sig selv.
- At eleverne kan lære fra hinanden og støtte hinanden.

Nøgleord

Følelser	Vrede	Trøst
Glæde	Ked af det	

Forklaring

I løbet af ungdommen reflekterer mange unge mennesker over hvem de er, hvor de ønsker at høre til samt hvilke ting de mener er vigtige. At være nødt til at immigrere, kan have en stor indflydelse på ens liv. Mange elever har ting, der er meget vigtige for dem, da det minder dem om deres fortid. Elever medbringer ofte dokumenter til denne lektion, som de har fået i deres nye land. Det kan være en tilladelse eller et eksamensbevis, noget der symboliserer de nye muligheder de har fået. Dette emne kan få eleverne til at dele historier fra deres fortid. F.eks. kan eleverne medbringe en digtsamling, smykker, fotografier eller et fotoalbum. Selvom eleverne eksplicit er blevet bedt om at medbringe ting der er værdifulde for dem nu, kan de medbringe ting der naturligt også medfører en følelse af hjemve. Tidligere erfaringer med Welcome to School har vist, at eleverne i høj grad er i stand til at håndtere svære følelser i klasseværelset. En støttende bemærkning, som »Jeg synes, at det er modigt, at du deler det med os«, og »Skal vi spørge … hvad han/hun har taget med i dag?« Er ofte nok til at tage klassen videre i lektionen.

Det at medbringe en meget personlig genstand, kan nogle gange virke konfronterede. F.eks. hvis en elev medbringer et fotografi, af et familiemedlem der er gået bort. Det er ikke alle elever der ønsker eller er i stand til at dele sine tanker i en større gruppe. I forhold til sådanne elever kan det overvejes, om de skal tilbydes en kort individuel, opsamlende snak i slutningen af lektionen.

1. Start

Lærer Berør de tidligere lektioner og spørg eleverne om de har gjort sig nogle tanker på baggrund af dem, som de gerne vil dele. Skriv navnet på dagens lektion på tavlen og fortæl om dagens program til eleverne.

Tavle Vigtige ting.

Varighed 5-10 minutter.

2. Vigtige ting

Metode Gruppediskussion.

Lærer Spørg eleverne om de har medbragt en eller to ting. De, der ikke har taget noget med, får stadig mulighed for at fortælle, hvad de ville have taget med. Alle fortæller på skift om den ting de har taget med, og hvorfor netop den ting har en særlig betydning for dem. Genstanden kan blive sendt rundt i klassen, hvis ejeren har lyst til det. Du kan selv tage en eller to ting med, og indlede med at fortælle eleverne om dit tilhørsforhold til de ting.

Dybdegående spørgsmål og kommentarer kan være:
- Hvilken betydning har den for dig?
- Hvordan har du det med at vise den til klassen?
- Hvorfor har du det godt med denne genstand?
- På hvilken måde er denne genstand med til at støtte dig?

Hvis den generelle stemning er god i klassen, og du har som lærer har lyst, kan du spørge om de har efterladt nogle vigtige ting i deres tidligere hjem.

Materiale De ting eleverne har taget med.
Arbejdsbogen, lektion 10: Vigtige ting – Tag ting med dig.

Tavle Følelser, glæde, vrede, nedtrykthed, trøst.

Varighed 50-100 minutter.

3. Lektier

Lærer Fortæl eleverne, at den næste lektion omhandler børns rettigheder.
Alle børn er lige. Alle børn har de samme rettigheder. Ligegyldigt hvilket land du er fra, hvilken tro du praktiserer eller kultur du lever i. Du har ret til at gå i skole og være tryg.

I din arbejdsbog vil du blive bedt om at slå børns rettigheder op på nettet, og skrive nogle af dem ned.

Materiale Arbejdsbog, lektion 11: Børns rettigheder - Lektier.

Tavle Børns rettigheder.

Varighed 5-10 minutter.

4. Opsamling

Metode Kort gruppediskussion-

Lærer Spørg til hvordan eleverne har det med at dele betydningsfulde ting og historien bag, med resten af klassen. Bed eleverne om at dele deres overvejelser, og skrive disse ned i deres arbejdsbog.

Varighed 5-10 minutter.

Eksempel fra praksis

Halvdelen af mine elever tog noget med til timen. Der er billeder, smykker, en gammel taske og et stykke tøj. Det tog en del tid at vise tingene frem og tale om dem, men eleverne var fokuserede og afslappede. Den afganiske dreng Abdullah viser en pung frem, og forklarer at den tilhørte hans bedstefar. Musa viser klassen en ring og siger at han fik den fra sin mor, og at hun altid har den på sig. Da jeg understreger, at ringen må have en stor betydning for hende, bliver hun ked af det. »Min mor er død i krigen.« siger hun. Fatima, der sidder ved siden af Musa, trøster hende.

Jeg understreger, at det er vigtigt for mig at høre, hvorfor disse genstande giver eleverne følelsesmæssig styrke. Musa fortæller, at ringen gør hende ked af det, men også gør hende stærkere, da hun mærker kærligheden fra sin mor.

Yasir fra Afghanistan taler om vigtigheden af hans svømmecertifikat, som han fik i Holland. Han fortæller hele klassen sin flygtningehistorie, inklusiv hans frygt for at drukne, da de krydsede havet i en ustabil båd. Det viser tegn på et stort mod at kunne dele den historie, og det fortæller jeg ham. Klassen er stille i et øjeblik efter, at han fortalt historien. Turgay tog sin fodboldtrøje med fra Ajax. Den hænger på hans værelse, og han kigger ofte på den. Han håber på at kunne spille for 1. divisionen for fremtiden. Denne lektion var ikke så vanskelig, som han først have frygtet. Jeg synes, at det er så bekræftende at se hvordan eleverne på et tidspunkt er meget seriøse og støtter hinanden, og på et andet tidspunkt griner og driller hinanden. Jeg oplevede, at denne lektion gav eleverne mulighed for at relaterer sig til hinanden. De elever der ikke havde taget noget med var også optaget af, hvad de andre havde med.

LEKTION 11: Børns rettigheder

Program

1. Start
2. Vigtige børnerettigheder
3. Børns rettigheder i Danmark og i dit hjemland
4. Film
5. Hjælp og online sikkerhed
6. Opsamling

Mål

- At eleverne ved, at børn har rettigheder.
- At eleverne får kendskab til børns rettigheder.
- At eleverne reflekterer over børns rettigheder i deres oprindelsesland og i Danmark.

Nøgleord

Underskrift	Holdning	Voksne
Kultur	Rettigheder	Misbrug
Obligatorisk	Svigt	Regering

Forklaring

Temaet »Børns rettigheder« bør diskuteres ud fra den sårbare kontekst mange af eleverne står i. Det er vigtigt at eleverne forstår, at det omhandler internationale regler. Nogle af eleverne kan komme fra lande hvor børne- og menneskerettigheder ikke er en selvfølge. Derfor er det vigtigt, at eleverne ved at de er trygge i Danmark. Dog kommer de også til opleve, at selvom man har rettigheder, skal man nogle gange kæmpe for dem. I denne lektion får eleverne kendskab til organisationer, der tilbyder støtte og vejledning. Overordnet, er målet med denne lektion at bemyndige eleverne og give dem en tro på, at børns stemme har en betydning.

1. Start

Metode Gruppediskussion.

Tavle Børns rettigheder.

Varighed 5-10 minutter.

Lærer Berør de tidligere lektioner og spørg eleverne om de har gjort sig nogle tanker på baggrund af dem, som de gerne vil dele. Skriv navnet på dagens lektion på tavlen og fortæl om dagens program til eleverne.

2. Børns rettigheder

Metode Gruppediskussion.

Lærer Forklar formålet med lektionen, og undersøg om eleverne har lavet deres hjemmearbejde, hvor de skulle søge på nettet efter børns rettigheder og skrive nogle rettigheder ned.

★ *I løbet af lektionen skal vi tale om børns rettigheder. Lande laver interne aftaler omkring internationale børne- og menneskerettigheder. De underskriver et dokument, og forpligter sig derved på at respektere disse rettigheder. Dette finder f.eks. sted ved FN i New York, USA. Rettigheder omhandler, hvad der er lovligt og hvad der ikke er. F.eks. har folk ret til fred og tryghed. I dag skal vi kigge på nogle af de mest basale børnerettigheder. Du skal derudover reflektere over børns rettigheder i dit oprindelsesland.*
Forklar hvad ordene »underskrive« og »rettighed« betyder.

Materiale Tavle.

Tavle At underskrive, obligatorisk, lov, kultur, holdning.

Varighed 5-10 minutter.

3. Børns rettigheder i Danmark og i dit hjemland

Metode Gruppediskussion

Lærer Brug børnerettighederne nedenfor eller vælg eksempler baseret på elevernes alder eller deres tidligere interesser i forbindelse med rettigheder. Forklar at disse udvalgte rettigheder vil blive grundlaget for dagens diskussion og refleksioner. Du kan også vælge at tage udgangspunkt i de ord eleverne har skrevet ned som lektie i deres arbejdsbog.

★ *Alle børn er lige. Alle børn har de samme rettigheder, uanset land, tro eller kultur. Jeg vil fortælle jer om nogle af de vigtige rettigheder. Derefter kan du forklare, hvordan det er i dit oprindelsesland. Vi skal også se en video.*

Materiale Lektion 11: Børns rettigheder - Lektier.

Tavle Afhænger af de ord der kræver en forklaring.

Varighed 30-40 minutter.

Børns rettigheder

★ *Alle børn i verden har rettigheder. Børns rettigheder gælder alle børn op til en alder på 18 år. Der er i alt 54 forskellige rettigheder. Forskellige lande har nået til enighed om disse. Disse rettigheder omhandler f.eks. skole, hjem, helbred og religion, men også misbrug af børn, børnearbejde og flygtninge. På nuværende tidspunkt har 193 lande skrevet under på disse rettigheder. Børn har de følgende rettigheder i alle de lange. Danmark skal også overholde disse aftaler. Der også lande der endnu ikke har underskrevet rettighederne, f.eks. Somalia, Sydsudan og USA.*

Nogle af reglerne er:

- **Ret til at uddanne sig**
  - » Uddannelse er vigtigt. Du lærer at læse, tælle og skrive i skolen. De voksne skal sikre, at børn kan gå i skole.
- **Ret til egen tro og kultur**
  - » Børn kan have deres egen tro og kultur. Du kan være katolik, hinduist, buddhist, muslim eller have en anden tro. Det kan også være at du ikke er religiøs. Selvom du lever i et kristent hjem, kan du og din praktisere en anden religion. Du har ret til at tale det sprog du vil, og ret til at fejre kulturelle højtider.
- **Ret til beskyttelse**
  - » Tryghed er en børnerettighed. Børn skal beskyttes fra krig og vold. Men børn i Danmark f.eks. skal også føle sig trygge på et asylcenter.
- **Ret til egen holdning**
  - » Alle må have deres egen holdning. Det gør ikke noget, at du ikke altid er enig med andre. Du har altid ret til at udtrykke din mening på en respektfuld måde.

- **Ret til at lege**
  - » Alle børn har ret til at lege. Selvfølgelig skal børn også nogle gange gøre andre ting, såsom at lave lektier eller hjælpe deres forældre, men der skal være tid til at lege.
- **Ret til beskyttelse mod børnearbejde**
  - » Der er børn der arbejder, og ikke har tid til at gå i skole, ofte er arbejdet farligt og sundhedsskadeligt. Børnearbejde er ulovligt. Børn skal ikke arbejde, men gå i skole og lege. Det kan være godt at hjælpe sine forældre, men der skal altid være tid til at lave lektier. Fra 13-årsalderen må man som barn få et fritidsarbejde, men det må ikke gå ud over skolen.
- **Ret til at vokse op med sin familie**
  - » Børn har retten til at vokse op med sine forældre. Regeringen skal gøre alt for at det kan lade sig gøre. Hvis dine forældre bliver skilt, skal regeringen varetage barnets interesse.
- **Ret til opnåelse af den bedst mulige sundhed**
  - » Det er vigtigt at spise sundt og dyrke motion. Det er særligt vigtigt at man som barn får nok af spise. Derudover skal børn kunne komme til lægen, hvis de bliver syge.
- **Ret til ikke at blive misbrugt**
  - » Børn må ikke blive mishandlet, f.eks. er det ulovligt at slå børn i Danmark. Det er voksnes ansvar at et barn har det godt, at det får nok at spise, har rent tøj og trives.

Har du eksempler på børnerettigheder fra dit oprindelsesland? F.eks. har alle børn adgang til rent drikkevand? Har de adgang til en læge?

4. Film

Metode Gruppediskussion.

Lærer Nedenstående videoklip er lavet af børn og voksne, og viser eksempler på børns rettigheder og hvad det vil sige ikke at have rettigheder. Vis eleverne en eller flere af videoerne og diskutér dem efterfølgende.

Video om en dreng, som bliver tvunget til at arbejde, men hellere vil gå i skole (1 min., engelske undertekster): https://www.youtube.com/watch?time_continue=60&v=DRVM-oMptec

Video der introducerer Børnekonventionen og udsatte børn (3 min., dansk tale): https://www.youtube.com/watch?time_continue=80&v=xLFH7NNLgrI

Varighed 15 minutter.

5. Hjælp

Metode Gruppediskussion.

Lærer Vis børnene eksempler på organisationer der hjælper børn i Danmark.

★ *Jeg vil vise jer forskellige organisationer, der støtter og rådgiver børn og unge.*

Gør opmærksom på, at i vestlige lande bliver menneskerettigheder stadig overtrådt på trods af underskrevne konventioner. Forklar, at eleverne kan søge hjælp hvis deres rettigheder ikke imødekommes.

- https://www.headspace.dk/ tilbyder gratis rådgivningssamtaler med to uddannede frivillige, samt anonym chatrådgivning. Ingen problematikker er for små eller for store i headspace.
- https://transmogriffen.dk/ er et gratis værested til udsatte og ensomme unge.
- https://www.urk.dk/ung-pa-linje-og-ung-online gratis og anonym telefon- og chatrådgivning for unge af unge. Alle emner kan tages op, f.eks. ensomhed, kærlighed, seksualitet, familie, psykisk lidelse, mobning.
- https://www.livslinien.dk/ gratis og anonym telefon- og chatrådgivning
- https://bornsvilkar.dk/det-goer-vi/boernetelefonen/ gratis og anonym rådgivning over telefonen. Muligt for barnet/den unge at få tilbudt en bisidder til hjælp med at navigere i den offentlige forvaltning.

Da vi i dag lever i en digitaliseret verden, er det vigtigt at børns rettigheder også eksisterer online, og at de er opmærksomme på de problematikker der kan opstå på nettet. De følgende punkter indeholder råd omkring sikkerhed på nettet:

- Del ikke dit kodeord med andre. Et kodeord er meget fortroligt og skal opbevares sikkert.
- Hver opmærksom på dine privatindstillinger på sociale medier, der afgør hvor 'privat' din konto er.
- Husk dit digitale aftryk. Din opførsel på nettet efterlader et informationsspor, der kan spores tilbage til dig. Dit digitale aftryk kan ikke slettes, og det er derfor vigtigt at du er opmærksom på, hvilket billede du skaber af dig selv på nettet.
- Undlad at dele private informationer om andre på nettet.
- Besvar ikke private beskeder fra personer du ikke kender.
- Undlad at acceptere eller sende venneanmodninger til en du ikke kender.
- Stop med at chatte, eller blokér, en person der overskrider dine grænser, f.eks. i forbindelse med seksuelle undertoner eller direkte forespørgsler.
- Hvis du skal mødes med en, du kun kender gennem på nettet, f.eks. fra en dating app, skal I altid mødes offentlige steder og vær sikker på, at andre ved at i mødes.

Red Barnet har udviklet online materiale om sikkerhed på internettet, som du kan tage udgangspunkt i, hvis du ønsker: https://redbarnet.dk/skole/sikkerchat/.

6. Opsamling

Lærer Saml op på dagens lektion. Spørg eleverne om de kunne lide lektionen, og bed dem om at evaluere den i deres arbejdsbog.

Hjemmearbejde

Arbejdsbog, lektion 12: diskrimination: der er et digt om diskrimination, som er emnet for lektionen. Bed eleverne om at læse digtet og besvare de tilhørende spørgsmål inden den næste lektion.

Materiale Arbejdsbog, lektion 11: Børns rettigheder – Evaluering.

Varighed 5-10 minutter.

Eksempel fra praksis

I min klasse er der mange elever med flygtningebaggrund, og det tog ret lang tid at forklare og fortælle om børns rettigheder. De udtrykte, at de syntes at det var mærkeligt, at to så forskellige lande som USA og Somalia ikke har skrevet under på børnerettighederne. Både somaliske og syriske drenge i klassen giver eksempler på unge drenge der har båret våben. Ahmed fra Somalia gør sig umage for at virke hård, og udtrykker at han synes at det er sejt. Keen, en somalisk pige, bliver rasende på ham og får opbakning fra de andre piger.

Jeg viser dem en video om børns rettigheder to gange, og forklarer betydningen af forskellige ord undervejs. Videoerne afføder en naturlig diskussion i klassen. Mohammed fra Somalia spørger hvordan man kontrollerer at rettighederne afholdes. Han fortæller, at han er bange for at blive sendt tilbage til sit hjemland, hvor han så ikke vil have samme rettigheder. Jeg forklarer, at et land skal overholde børnerettighederne, men at man nogle gange har brug for en advokat. Mange af børnene kan godt forstå dette, da de er asylansøgere. Yassin undrer sig over, om muslimske børn i Holland har samme rettigheder som etisk hollandske børn.

En af eleverne pointerer i forbindelse med gennemgangen af børnerettigheder, at de jo ikke må bede på skolen. Jeg følger mig lidt fanget, men forklarer at det ville være vanskeligt, da der er så mange forskellige religioner repræsenteret på skolen. Eleverne forstår ikke helt min pointe, men jeg er glad for, at vi kan tale åbent om det.

LEKTION 12: Diskrimination

Program

1. Start
2. Hvad er diskrimination?
3. Fordomme
4. Din holdning til diskrimination
5. Hvad kan forebygge diskrimination?
6. Opsamling

Mål

- At eleverne deler oplevelser med diskrimination med hinanden.
- At skabe en opmærksomhed på fordomme og betydningen af disse.
- At øge elevernes resiliens.
- At eleverne får kendskab til deres rettigheder og forpligtelser i forhold til diskrimination.

Nøgleord

Diskrimination
Borger
Fordomme
Landet
Stolthed
Race
Lighed
Oprindelse
Hudfarve
Handicap/
nedsat funktionsevne
Kronisk lidelse
Politisk overbevisning
Køn
Nationalitet
Civilstatus
Regering
Segregering

Forklaring

Diskrimination kan være et ømt emne. Nogle elever har oplevet at blive diskrimineret, på baggrund af deres oprindelsesland. En del af eleverne har først oplevet diskrimination i Danmark. Mange oplever migrationsprocessen og kontakten til danske myndigheder som værende diskriminerende. Diskrimination mellem nyankomne elever kan også forekomme, på baggrund af etnicitet, religion eller køn.

Som lærer er det vigtigt at være opmærksom på, at elever kan have negative oplevelser med i bagagen. Tonen og humøret i denne lektion, vil naturligvis bære præg af elevernes oplevelser og følelser. Balancen bliver at give plads til svære følelser, og samtidig bevare et nuanceret og konstruktivt blik på diskrimination.

NB! Denne lektion tager mere end 90 minutter. Lærere kan dog undlade forskellige dele, og derved tilpasse lektionen til den ønskede tidsramme.

1. Start

Metode Gruppediskussion.

Lærer Berør de tidligere lektioner og spørg eleverne om de har gjort sig nogle tanker på baggrund af dem, som de gerne vil dele. Skriv navnet på dagens lektion på tavlen og fortæl om dagens program til eleverne.

Tavle Diskrimination.

Varighed 5-10 minutter.

2. Hvad er diskrimination

Metode Ordnetværk.

Lærer Skriv ordet »Diskrimination« på tavlen, og tegn en cirkel rundt om det. Spørg eleverne hvad de tænker på, når de hører ordet. Du kan vælge at skrive nogle af de nøgleord eleverne berøre op på tavlen. Derefter kan du introducere ordet »Fordomme«. En fordom er en forudfattet holdning, som typisk er dannet på et mangelfuldt grundlag. Diskuter fordomme med eleverne.

Denne øvelse kan også laves med gule post-its, hvor eleverne skriver deres associationer ned.

Gå tilbage til hjemmeopgaverne med digtet i lektion 12, og spørg ind til de svar eleverne kom med.

Materiale
- Arbejdsark Lektion 12: Diskrimination – Digt
- Tavle
- Post-it

Tavle Diskrimination.

Varighed 10-15 minutter.

Alternativt

Bed eleverne om at fortolke tegningerne i hinandens arbejdsbøger, og spørg dem om de har haft lignende oplevelser.

3. Fordomme

Metode Film.
Gruppediskussion.

Lærer Forklar at bias er en central del af diskrimination, og at bias ofte omhandler fordomme om en hel gruppe. Introducer følgende video:
https://www.youtube.com/watch?v=sS6X0y20fD4

Materiale Computer.

Tavle Fordomme.

Varighed 15-20 minutter.

4. Din holdning til diskrimination

Metode Diskussion.

Lærer Introducer metoden og opgaven. Hvis det er muligt, stil borde ud til siden, og bed eleverne om at sætte sig i en cirkel. Forklar hvad diskrimination er.

★ *Hvis nogen gør grin med dit oprindelsesland, din accent, dit tøj eller din tro, er det ikke nødvendigvis sjovt – selvom det måske er ment i sjovt. Vittigheder kan være fornærmende. Selv små hentydninger, kan være meget sårende. Alle mennesker er forskellige, men alle mennesker er stadig lige meget værd. Diskrimination forekommer når et menneske eller en gruppe behandles som om de er mindre værd. Diskrimination kan medføre eksklusion, og føre til både psykisk og fysisk vold. Det sker desværre over hele verden, og derfor er det vigtig at være opmærksom på diskrimination, både hvis man selv er udsat for det eller oplever andre være udsat.*

I den følgende øvelse skal eleverne erklære sig enige eller uenige i et udsagn. Et hjørne i klasselokalet skal repræsentere at man er enig i udsagnet, et andet at man er uenig, og et tredje at man ikke ved det. Når eleverne har hørt udsagnet, skal de stille sig i det hjørne der passer på deres holdning. Du kan bede nogle af eleverne om at uddybe deres svar. Du kan med fordel lægge op til diskussion, og fortælle eleverne at de gerne må skifte standpunkt og stille sig i et andet hjørne.

★ *Vi skal lege en leg. Jeg vil læse et standpunkt højt, hvorefter i skal overveje om I er enige, uenige eller ikke ved det. Afhængig af jeres holdning skal I stille jer i bestemt hjørne af klassen. Når alle har placeret sig, vil jeg bede nogle af jer om at uddybe jeres holdning.*

To standpunkter:

- Jeg føler mig ekskluderet i Danmark.
- I Danmark er alle lige og alle har de samme muligheder.

Elevernes diskussion og refleksioner kan tilpasses tidsmæssigt efter ønske.

Materiale Lektion 12: Diskrimination – Baggrundsinformation med eksempler.
Bilag, lektion 12: Diskrimination, baggrundsinformation med eksempler' viser typiske tilfælde af diskrimination

Tavle Din holdning.

Varighed 20-30 minutter.

5. Hvad kan du gøre for at forebygge diskrimination?

Metode Gruppearbejde.

Lærer Inddel eleverne i små grupper. I grupperne skal eleverne reflektere over, hvordan man kan forebygge diskrimination. Understreg at refleksionerne kan omhandle diskrimination man selv har oplevet, som man har overværet eller som man selv af udøvet. Skriv nogle af refleksionerne ned, og bed eleverne kommenterer på dem.

★ *Vi skal snakke om, hvordan man kan forebygge diskrimination. Både hvordan man selv kan forebygge at blive udsat for diskrimination, men også at man selv kan diskriminere andre uden at det er hensigten. Om lidt deler jeg jer ind i små grupper, og i disse grupper skal i reflektere sammen, og i må gerne give hinanden gode råd. Bagefter samler vi op i fællesskab, og så skriver jeg nogle af jeres nøgleord på tavlen.*

Materiale Tavle.

Tavle Hvordan kan du forebygge diskrimination?

Varighed 10-15 minutter.

Alternativt: Fordomsleg

Metode Leg.

Lærer Forklar hvad fordomme er.

★ *Alle har fordomme. Fordomme er ikke nødvendigvis negative. Hvis nogen har briller, har vi tendens til at tænke at de er kloge. Fordomme opstår på baggrund af uvidenhed, og de kan omhandle grupper af mennesker. Ofte er man ikke selv klar over hvilke fordomme man har.*

I denne leg skal vi undersøge hvilke fordomme i har om jeres klassekammerater. I får et stykke papir, og så skal i hver især skrive to karakteristika om jer selv, som de andre nødvendigvis ikke kender. Det kan f.eks. være en sportsgren du godt kan lide eller en kunstner du lytter til.

Indsaml sedlerne og læg dem i en æske eller bunke. Eleverne skal nu tage en seddel en efter en, læse den højt og gætte hvem der har skrevet den. Du kan spørge eleven hvorfor han eller hun gættede på den elev personen gjorde.

Materiale Blankt papir.
Eventuelt en boks.

Tavle Fordomme.

Varighed 20-30 minutter.

Forklaring

Der findes mange forskellige typer af fordomme. Denne øvelse udrydder ikke alle fordomme, men den skaber en opmærksom på at vi alle har fordomme om hinanden. Diskuter fordomme med eleverne. Hvordan kan vi undgå at diskriminere hinanden?

6. Opsamling

Lærer Lav en kort opsamling på dagens lektion. Spørg eleverne hvad de syntes om den.
Bed dem om at evaluere denne lektion derhjemme i deres arbejdsbog: Arbejdsbog Lektion 12: Diskrimination – Evaluering.

Material Lektion 12: Diskrimination – Evaluering.

Varighed 5-10 minutter.

Eksempel fra praksis

Aryous, der kommer fra et kristent område i Syrien, fortalte at han plejede at frygte for at blive af muslimske drenge på vej til skole. Anwar, der også er fra Syrien, siger at Aryous lyver, da kristne havde meget frihed. Jeg forsøger at udrede konflikten. Jeg siger, at jeg ikke tror at Aryous lyver, og at jeg synes, at det er modigt, at han vil dele, hvad han har været bange for. Jeg understreger, at jeg ikke ønsker en diskussion, hvor det bliver kristne mod muslimer og vice versa.

Najla fra Afghanistan fortæller os, at kvinderne i hendes område spærres inde i husene, og ikke må arbejde. Hun siger, at hun synes, at det er dumt. Ali Reza siger for sjov, at det er okay at spærre kvinder inde, for ellers vil de bare gå ud med andre mænd. Nalja bliver rasende, og er lige ved at springe på ham. De andre elever bliver helt stille. Jeg erklærer mig enig med Nalja i,

at diskriminationen mod kvinder i Afghanistan er meget problematisk. Nalja fortæller at hun ikke har lyst til at bo i Holland. Hun siger, at den hollandske regering også diskriminerer, da de ikke har fået de papirer de har brug for endnu. Derefter diskuterer vi diskrimination på baggrund af køn. Der er meget blandede holdninger blandt eleverne, men pigerne i klassen står op for sig selv. Jeg understreger, at der også i Holland er meget blandede meninger om ligestilling mellem mænd og kvinder. Jeg forklarer, at der er ytringsfrihed i Holland, og hvad det betyder.

Bilag Lektion 12: Diskrimination – Baggrundsinformation med eksempler.

Dette er ikke udtømmende liste, men den indeholder baggrundsinformation, der kan bruges som inspiration af lærerne. Mennesker kan blive diskrimineret på følgende baggrund:

Race

Race er til en gruppering af mennesker der deler fysiske eller sociale karakteristika, såsom hudfarve eller kulturelle normer. Race er en social konstruktion, der dannes af mennesker for at skabe en form for kulturel mening. Race er altså ikke biologisk, men socialt betinget. Igennem historien er forskellige grupper blevet diskrimineret på baggrund af deres race. Denne diskriminering viser sig i ulige adgang til uddannelse og arbejde, voldelige overgreb samt ulige rettigheder. Særligt i USA i det 20'ende århundrede har denne form for diskrimination fundet sted: Afroamerikanere kæmpede for deres rettigheder gennem protester og kampagner i borgerrettighedsbevægelsen. Mange steder i verden inklusiv USA, kæmper folk på grund af problemer der har at gøre med race.

Oprindelse

Oprindelse kan både være det land eller den by du kommer fra. Hvis du har boet mange steder, kan man opfatte oprindelse forskelligt, eksempelvis hvis du er flyttet fra landet til en by i Danmark eller omvendt. I mange lander bliver folk diskrimineret på grund af deres baggrund, særligt hvis de tilhører en minoritet. Eksempelvis hvis man kommer fra et andet folkefærd eller landområde. Der er befolkningsgrupper som ikke har deres 'eget land', såsom Kurdere eller Romaer. Disse to grupper oplever ofte diskrimination.

Tro

Folk bliver også diskrimineret på grund af deres tro/religion. Der er mange forskellige måder at tro på i verden, hvoraf de største og mest velkendte er monoteistiske (dvs. at man kun tilbeder én gud) religioner: Kristendommen, jødedommen og islam. Der er også kendte polyteistiske (dvs. At man tilbeder mere end én gud) religioner: Hinduisme og buddhisme. Mange steder tilhører størstedelen af folk en religion, hvor minoriteten tilhører en anden, hvilket betyder at minoriteten kan risikere at blive diskrimineret. Dette sker eksempelvis i Myanmar, hvor majoriteten (buddhister) har diskrimineret den muslimske minoritet. I det muslimske land Egypten kan den kristne befolkning blive diskrimineret.

Politisk overbevisning

Politisk overbevisning relaterer sig til din holdning omkring hvordan et samfund skal fungere, hvordan regeringen bør være samt hvilket parti du støtter. Nogle lande har demokrati, hvor folk kan stemme på forskellige partier, hvorimod andre lande har mere autoritære styreformer med kun ét parti ved magten. I hvert land er der dog mulighed hvor diskrimination på grund af ens politiske overbevisning eller på grund af hvem man stemmer på.

Nationalitet

Nationalitet relaterer sig til det land man kommer fra, eller der hvor man blev født. Personer der bor i et land som Danmark kan blive diskrimineret, eksempelvis på grund af deres navn i forbindelse med en jobansøgning, hvis navnet ikke lyder 'dansk'.

Seksuel orientering

Seksuel orientering har noget at gøre med en persons seksuelle identitet, i forhold til hvad vedkommende finder attraktivt ved den person vedkommende måtte være tiltrukket af. Eksempler på seksuel orientering er heteroseksualitet, homoseksualitet og biseksualitet. Nogle steder bliver homoseksuelle diskrimineret, hvilket blandt andet sker i Uganda, hvor præsidenten har underskrevet en lov mod homoseksuelle personer: Hvis du erklærer dig homoseksuel, kommer du i fængsel. I mange vestlige lande var det ulovligt at være homoseksuel indtil sidste halvdel af det 20ende århundrede, og der er stadig mange former for diskrimination på grund af ens seksualitet.

Handicaps og kroniske lidelser

Et handicap defineres er en vedvarende fysisk eller psykisk tilstand der er funktionsnedsættende for individet. Et fysisk handicap kan være hørenedsættelse. En psykisk lidelse kan også betragtes som et handicap i det omfang individets kognitive og/eller socio-emotionelle evner forringes i tilstrækkeliggrad. En kronisk lidelse er en lidelse, som har et langvarigt forløb eller konstant er tilbagevendende. HIV er f.eks. en kronisk lidelse. Personer med fysiske eller psykiske handicap samt kroniske lidelser kan opleve at blive diskrimineret på forskellige parametre. F.eks. kan personer med et fysisk handicap der påvirker deres bevægelighed opleve, at de har vanskeligt ved at bevæge sig rundt på arbejdspladsen. I Danmark skal offentlige bygninger indrettes med højde for handicap der nedsætter bevægeligheden. I mange lande er der love der skal sikre, at personer med forskellige handicap ikke diskrimineres, men det kan være vanskeligt at håndhæve i praksis.

LEKTION 13: Sundhed

Program

1. Start
2. Helbredsproblemer og gode råd
3. Afrunding

Mål

- At tale om små og store helbredsproblematikker, som er hyppige blandt eleverne.
- At motivere deling af oplevelser og gode råd.
- At lære om strategier til håndtering af bekymringer.
- At styrke en sund og støttende adfærd.
- At blive opmærksom på, om eleverne har brug for ekstra støtte og omsorg.

Nøgleord

Sygdom	Hovedpine	Ondt i maven
Søvnproblemer	Bekymringer	Mareridt

Forklaring

Nyankomne elever er ofte robuste, men ikke desto mindre har de ofte flere psykosociale problemer end etnisk danske jævnaldrende. Problemerne finder særligt sted hos børn med baggrund som asylansøger og kan manifestere sig som psykosomatiske symptomer, såsom søvnproblemer og hovedpine. Disse symptomer kan have en negativ indflydelse på hvordan de klarer sig i skolen. Mange elever kender ikke til koblingen mellem det psykologiske og fysiske helbred, hvorfor målet med denne lektion er at tydeliggøre denne kobling ved at fortælle om det og ved at lade eleverne dele deres oplevelser og eventuelle råd eller tips og tricks de bruger til at få det bedre. Der er også nogle generelle helbredsråd, som eleverne kan få kendskab til enten under eller efter timer. Elever i klassen som ikke har det psykisk/fysisk godt, vil ofte blive identificeret under denne lektion. Dette medfører, at læreren må forholde sig til disse problematikker, og sørge for at eleven modtager den rette støtte og hjælp.

Vil ikke have hjælp

Mange nyankomne vil muligvis ikke have lyst til at belemre andre, når de har helbredsproblemer. Hvis andre familiemedlemmer hat deres egne problemer at tumle med, har den pågældende elev muligvis ikke lyst til at rette fokus mod sig selv. Ved at spørge ind til elevernes helbred i klasseværelset, kan det åbne op form at eleverne gerne vil dele eventuelle helbredsproblemer med hinanden. Nogle vil ikke være vant til at blive spurgt ind til hvordan de har det. Andre er måske skuffede over sundhedsvæsenet I Danmark, eksempelvis hvis de forventer noget stærk medicin, men blot får gi-

vet en Panodil. I nogle tilfælde under lektionen vil det komme frem, at en elev har behov for særlig opmærksomhed. Hvis eleven tillader det, kan det være en god idé at sikre sig, at eleven får hjælp (eksempelvis ved at henvende sig til sundhedsplejen).

Tanker omkring sygdom og hvad der hjælper

Symptomer har forskellige årsager. De kan være biologisk eller fysiologisk funderet. De kan også være psykosomatiske, fysiske symptomer der ikke har en medicinsk, men i stedet en psykologisk årsag. Kulturel baggrund kan have betydning for forståelsen af årsag til sygdom. Forståelsen har også betydning for typer af behandlingsformer, f.eks. medicin eller alternativ behandling. Du kan invitere eleverne til at dele deres tanker om hvad sygdom er, og få dem til at forholde sig hvad hinanden deler. Tydeliggør, at voksne – også etnisk danske – også har forskellige tanker om, hvad sygdom er og hvad det skyldes. At give eksempler gennem kendte metaforer på koblingen mellem det psykologiske og fysiske helbred er en god måde at starte samtalen på, f.eks. »Mit hoved er for fyldt med tanker til at jeg kan sove«. Eleverne vil også have forskellig tanker om hvordan sygdom kan behandles, og nogle elever selvmedicinerer/behandler muligvis sig selv. Fortæl om risici ved at behandle sig selv, og at man bør følge en læge eller psykiaters anvisninger.

Søvnproblemer

Der kan være mange årsager til søvnproblemer, bed gerne eleverne om at nævne nogle. På asylcentre sover der ofte flere personer i samme rum, og der kan derfor være meget larm om natten. Minder fra krig og flygtningelejre kan også give anledning til mareridt og afbrudt søvn. Det er ikke intentionen med denne lektion at spørge direkte ind til indholdet af elevernes mareridt. Hvis eleverne selv bringer det op, og du vurderer, at det er en god idé at dykke nærmere ned i det, kan du give det plads. Eleverne kan føle en lettelse, når de opdager at drømme er en måde hvorpå man tømmer sit hoved, eksempelvis for dårlige oplevelser. At drømme er en sund måde at forholde sig til sine følelser og få det bedre, hvilket kan være beroligende at vide for eleverne.

Hvornår skal eleven have særlig støtte?

En lærer er ikke en rådgiver, men kan opfattes som en mentor eller rollemodel. Under lektionen kan eleverne give udtryk for deres bekymringer mere tydeligt end ellers. I diskussionen efter denne lektion, kan følgende punkter hjælpe med at afgøre, om en elev har brug for ekstra hjælp/støtte:

- Find ud af, om et symptom påvirker elevens hverdag.
- Spørg om symptomet/helbredsproblemet har været der over længere tid. Hvis det er været der mere end to måneder, kan du overveje om sundhedsplejen skal involveres.
- Undersøg om eleven får hjælp fra andre steder.
- Undersøg om eleven selv har overvejet hjælp og/eller diskutér hvad du overvejer at gøre I forhold til at hjælpe eleven.

Når du har vurderet alvorligheden af problemet og behovet for hjælp, er der forskellige ting du kan gøre. Hvis du, efter samtale med en kollega der også kender eleven, vurderer det er givende, kan eleven bliver vist videre til Sundhedsplejen eller anden hjælp.

1. Start

Lærer Følg op på de tidligere lektioner, og spørg eleverne om de har nogle spørgsmål. Skriv titlen på dagens lektion på tavlen og giv eleverne en kort gennemgang af dagens program.

Tavle Sundhed.

Varighed 5-10 minutter.

2. Sygdom og gode råd

Metode Udfyldning af arbejdsbog og gruppediskussion.

Lærer I denne lektion skal vi tale om sundhed. Vi ved at mange elever kan have oplevet helbredsproblemer når de kun har været i Danmark i kort tid, f.eks. på grund af det koldere vejr. Nogle elever har måske også hovedpine fordi de tænker på mange ting eller hvis de ikke sover godt om natten. En lærer er ikke end læge, og jeg kan ikke få syge elever til at blive raske. Men jeg ved, at I til sammen kan få hinanden til at have det bedre. Det er derfor, at jeg vil bede jer om at tale med hinanden om hvad I gør, når I ikke har det så godt. Jeg vil også giver jer nogle råd, f.eks. hvad I kan gøre hvis I ikke sover godt om natten. I skal nu udfylde 'Sundhed - hovedpine og dårlig søvn' i arbejdsbogen. Når alle er klar, skriver vi Jeres svar på tavlen.

Måske er der brug for mere støtte til denne lektion. Eleverne skal læse meget til denne opgave, hvilket kan være en stor byrde for dem. Men de råd som står skrevet til dem i teksten, vil være meget relevant for de fleste af dem.

Materiale Arbejdsbog, lektion 13: Sundhed – Hovedpine og dårlig søvn.
Arbejdsbog, lektion 13: Sundhed – Anbefalinger.

Tavle Sundhed; gode råd (skriv dem ned undervejs).

Varighed 50-70 minutter.

Tips til samtaler om sundhed

- Vis interesse og anerkend at eleverne har mareridt.
- Del oplevelser med hinanden.
- Fortæl, at søvnproblemer godt kan være normalt.
- Fokuser på elevernes egne løsninger og anbefalinger til de problemer der bringes op.

Eleverne har også drømme. Spørg eksplicit ind til dette. At tale om gode drømme overskygger ikke, at andre har mareridt. God og dårlige drømme eksisterer side om side Søvnproblemer går ofte hånd i hånd med koncentrationsbesvær, fravær i skolen og hovedpine. Årsagen til søvnproblemerne og konsekvenserne deraf kan ikke altid fjerens med det samme. Denne lektion vil ikke

'kurere' eleverne. Men lektionen vil fremhæve, at håndteringen af et problem også kan lede til bedring af andre problemer.

Eleverne vil have deres egne forklaringer og løsninger til søvnproblemer. Lad dem udveksle disse med hinanden. Nedenstående anbefalinger står også I elevernes arbejdsbog.

Sov godt

Det er vigtigt at man sover nok, særligt når man er barn eller teenager. Der sker ikke noget ved, at man i en periode ikke sover så godt, men det kan været meget forstyrrende. Følgende tips kan måske hjælpe dig:

- Undgå at drikke kaffe, alkohol eller spise store måltider inden sengetid.
- Dyrk ikke motion lige før sengetid.
- Brug ikke dit soveværelse til at spille computer.
- Find ud af, hvor mange timers søvn du har brug for om natten.
- Hvis ikke du falder i søvn efter 5 minutter, så stå op eller læs noget, indtil du bliver døsig.
- Stå op på samme tid hver dag.
- Sov ikke om dagen.
- Sov i et mørkt rum.
- Sørg for at lufte ud i dit soveværelse, så der er frisk luft.

3. Opsamling

Lærer Opsummer kort lektionen. Spørg hvad eleverne tænker om den. Bed eleverne om at evaluere lektionen i deres arbejdsbog.

Materiale Arbejdsbog, lektion 13: Sundhed - Evaluering.

Varighed 5-10 minutter.

Eksempel fra praksis

Næsten alle eleverne har til tider hovedpine. Den primære årsag til hovedpine er søvnproblemer. Næsten alle har også søvnproblemer. 'At tænke for meget' er et af de største problemer. Det som eleverne tænker på er meget forskelligt: nervøsitet inden en test, at forelske sig, problemer i hjemme, at tænke på familie der stadig er i hjemlandet osv. Godfred fra Ghana fortæller, at cola og kaffe »holder søvnen væk«. Nogle af de andre kigger beundrende på ham. Det viser sig, at der er elever som drikker to liter cola on dagen. Energidrikke er også populære. Da vi fortsætter med at tale om, hvordan man kan reducere søvnproblemer, fortæller Xiao Jie fra Kina (som normalt er meget stille) hvordan man kan slappe af: hun tager sine ben op på en stol bag sig, og lægger hoved og arm på bordet. Hun viser også hvordan man skal trække vejret. Hendes ven Eki fra Nigeria demonstrerer hvordan man kan massere sin smerte væk fra panden. Til at starte med rejser lektionen ikke stærke følelser. Men jeg fornemmer, at det vil ændre sig, vis vi taler mere om mareridt. Jeg er glad for, at vi ikke gjorde det. Udvekslingen af anbefalinger tog lang tid, hvilket jeg synes virkede godt.

Bilag, lektion 13: Sundhed – Overblik

Nyankomne er ofte i højere risiko for helbredsproblemer end etnisk danske personer. De øgede risici kan manifestere sig i psykologiske helbredsproblemer. For eksempel kan eleverne have følgende symptomer: Ondt i maven, hovedpine, søvnproblemer, tristhed, konstant træthed eller håbløshed. Det er ikke lærerens ansvar at dykke ned i de specifikke årsager til symptomerne. Men som en mentor, kan læreren give basis information omkring symptomerne og vurdere, om der er et behov for ekstra støtte til en elev.

Det vigtigste at overveje i vurdering af, om en elev har brug for støtte, er følgende:

- Hvor mange symptomer har eleven, og i hvilket omfang er de en begrænsning i hverdagen?
- Hvor lang tid har eleven haft symptomerne?
- Har eleven efterspurgt og/eller modtaget hjælp?

Generelle sundhedsråd for de førnævnte symptomer er:

- Gå udenfor hver dag.
- Dyrk regelmæssig motion.
- Tag med til sociale arrangementer.
- Spis sund mad.
- Du skal ikke selvmedicinere dig med alkohol eller stoffer.
- Hvis du har mentale sundhedsproblemer, så tal højt om det og søg professionel hjælp.

Ondt i maven

Ondt i maven kan stamme fra tarmen, selve maven eller blæren. Det kan også skyldes stress, bekymringer, hormonforandringer eller medicin. Det er vigtigt, at eleverne forstår hvad psykosomatiske symptomer er.

For piger, kan ondt i maven være relateret til menstruation. Nogle piger kommer fra områder, hvor der bliver praktiseret kønsomskæring på piger, og kan derfor have særligt mange smerter under deres menstruation. Seksuelt misbrug kan også medføre alvorlige traumer og psykosomatiske symptomer, såsom ondt i maven

Symptomer på depression og angst

Symptomer på depression og angst forekommer relativt oftere blandt nyankomne. Det kan bl.a. skyldes al den usikkerhed, der er forbundet til at flytte til et nyt land. Derudover kan eleverne være præget af traumatiske oplevelser i deres oprindelsesland og under flugten eller migrationen til Danmark. Oplevelserne kan være relateret til krig og tab af familiemedlemmer og venner.

Depression

For at blive diagnosticeret med en depression skal tilstanden have varet i mindst to uger og den må ikke skyldes noget organisk. Graden af depressionen afhænger af hvor mange af kerne- samt ledsagersymptomer personen har. Kernesymptomerne indbefatter: nedtrykthed (lavt stemningsleje), nedsat lyst eller interesse og nedsat energi eller øget trætbarhed. For at opfylde kriterierne for en depression skal mindst to af kernesymptomerne og mindst to af ledsagersymptomerne være opfyldt (se https://www.sundhed.dk/sundhedsfaglig/laegehaandbogen/psykiatri/tilstande-og-sygdomme/depressioner/depression/). Hvis du mistænker at en elev er deprimeret, bør du henvise til professionel hjælp.

Hovedpine og søvnproblemer

Der kan være mange årsager til hovedpine og søvnproblemer – flere end der bliver nævnt her. Ikke desto mindste er nedstående anbefalinger relevante i tilfælde af de fleste symptomer.

Sundhed: Anbefalinger

Anbefalinger til eleverne, som de står i arbejdsbogen:

Tips til et godt helbred

- Bevæg dig (sport, cykling, gå, løb).
- Tag ikke altid bussen eller elevatoren.
- Spis sundt. Spis en masse frugt og grøntsager og ikke for meget sukker og forarbejdet med.
- Undgå rygning, alkohol og andre rusmidler.

Hovedpine

Hovedpine er meget irriterende. Heldigvis er der ting, du kan gøre ved det. Hvad der hjælper mod hovedpine, er for eksempel:

- Lyt til stille musik.
- Drik meget vand
- Brug ikke for meget af dagen med computeren eller din mobil.
- Dyrk motion. For eksempel: cykling, løb, fodbold, dans eller svømning.
- Om aftenen kan du, i stedet for at se fjernsyn, tage en gå-/cykeltur eller tage et varmt brusebad

Tips til mavepine

Du kan få mavepine af at tænke for meget, spændinger eller frygt.

- Undgå at spise for meget fedt.
- Undgå at drikke kaffe, te, sodavand eller energidrikke.
- Drik masser af vand.
- Brug en varmedunk til maven.
- Sørg for at du bevæger dig nok.
- Tag et varmt brusebad.

Tips til nedtrykthed og angst

Fordi du er ny i Danmark, kan du opleve at føle dig trist og nedtrygt. For eksempel fordi du tænker meget på fortiden.

- Gå ud hver dag.
- Dyrk motion, for eksempel ved at gå, løbe eller cykle.
- Lav sjove ting med dine venner.
- Spis sundt.
- Undgå alkohol og medicin.

Hvis du har så mange udfordringer, at du ikke længere kan deltage eller fokusere i skolen eller ikke har energi til at involvere dig i aktiviteter, skal du tale med en psykolog eller læge.

LEKTION 14: At sige farvel og fremtiden

Program

1. Start
2. Dig og din fremtid
3. Din mening om Welcome to School
4. At sige farvel og håb for fremtiden
5. Festlig afslutning

Mål

- Støtte eleverne til at tage kontrol over deres eget liv.
- Reducere tunge følelser omkring fremtiden.
- Lave en festlig afslutning på forløbet.

Nøgleord

Fremtid	Ønsker	Evaluering
Sammenhold	Drømme om fremtiden	Festlig afslutning
Oplevelser	Afsked	

Forklaring

Unge, særligt nyankomne unge, er mere bekymrede for fremtiden end yngre børn. Unge har drømme og forventninger, men de kan opleve at udsigten til deres fremtid er begrænset, eksempelvis på grund af sproglige og uddannelsesmæssige vanskeligheder. Nogle nyankomne unge ved ikke om de vil blive tildelt permanent opholdstilladelse, og dermed have mulighed for at blive i landet. Den unges familie kan også have planer om at rejse videre til et andet land.

I denne lektion kan eleverne erfare, at på trods af diverse udfordringer kan deres drømme og forventninger om fremtiden give styrke til at tage kontrol over deres egen livssituation. Hvis eleverne forventer at blive udvist fra Danmark, kan de trække sig fra alt det sociale. I en sådan situation kan eleverne lære af hinanden, at drømme kan være med til at holde elevernes mod oppe. Ofte ved man som lærer, hvilke af eleverne der er i risiko for at blive udvist, men det kan også blive klart i løbet af lektionen. Det kan også vise sig af nogle af eleverne har brug for ekstra støtte.

Da lektionerne har ført til mange personlige samtaler, er det vigtigt at afslutte dem på en god måde. Du kan vælge at bruge mere tid på denne lektion, hvis du finder det gavnligt.

1. Start

Lærer Følg op på de tidligere lektioner, og spørg eleverne om de har nogle spørgsmål. Skriv titlen på dagens lektion på tavlen og giv eleverne en kort gennemgang af dagens program.
Eleverne skal skrive små hilsener ned til hinanden, der handler om hvad de ønsker der sker for denne person fremtiden.

Tavle At sige farvel og fremtiden.

Varighed 5-10 minutter.

2. Dig og din fremtid

Metode Diskussion i mindre grupper.

Lærer Vi skal nu til at tale om fremtiden. I jeres arbejdsbøger har I sat billeder ind eller tegnet tegninger om jeres drømme for fremtiden. I skal først selv tænke over de følgende spørgsmål, og derefter skal I besvare nogle spørgsmål i mindre grupper.

Spørgsmål:

- Hvad er dine drømme for fremtiden?
- Hvordan kan dine drømme blive til virkelighed?
- Kan du allerede nu gøre noget, der vil have en positiv indflydelse på dine drømme?

★ *I mange af de tidligere lektioner i Welcome to School har vi talt om jeres liv her i Danmark. Nogle gange har vi også talt om dit liv i dit oprindelsesland. I dag skal vi tale om fremtiden. Alle har drømme. Her mener jeg ikke de drømme, man drømmer om natten, men drømme for fremtiden. På dansk er der et udsagnsord der hedder 'at dagdrømme'. At dagdrømme vil sige at drømme sig væk mens man er vågen. For nogle af jer kan det stadig være uvist om I kan blive i Danmark. Dette kan bekymre jer meget. Vi drømmer alle sammen om noget, og jeg vil gerne høre hvad I drømmer om. Drømme er vigtige, da de er med til at give en styrke. Jeg håber for jer alle, at jeres drømme kommer til at gå i opfyldelse.*

Materiale Lektion 14: Farvel og fremtiden – Fremtidens drømme.

Varighed 30 minutter.

3. Din mening om Welcome to School

Metode Gruppe diskussion.

Lærer

Før vi færdiggør lektionen, på en festlig måde, vil jeg gerne høre, hvad I synes om lektionerne i Welcome to School. I dag skal vi evaluere på dem. Jeres mening betyder meget, da lektionerne vil blive tilpasset så de bliver så gode så muligt.

Efter hver lektion har i farvelagt et ansigt, for at indikere hvad i syntes om lektionen. Kig tilbage på ansigterne i jeres arbejdsbog. Bagefter snakker vi om det.

Spørgsmål:

- Hvilken lektion eller lektioner var de bedste?
- Hvilke lektioner eller lektioner var de sværeste?
- Har noget ændret sig efter alle disse lektioner?
- Hvad har du taget med dig fra lektioner?
- Synes du at lektionerne manglede nogle ting? Noget du gerne ville have snakket om? Hver sød at skrive det ned.
- Var der et tidspunkt, hvor du oplevede af det blev for personligt? Hvis du har lyst, kan du skrive det ned på sidste side i din arbejdsbog.

Nu vil jeg give dig en formular du skal udfylde for at evaluere lektionerne. Du behøver ikke at skrive dit navn på.

Materiale Lektion 14: Farvel og fremtid – Generel evaluering.

Tavle Din mening om Welcome to School.

Varighed 10-20 minutter.

4. At sige farvel

Metode Gruppediskussion.

Lærer

Vi skal nu til at tale om det at sige farvel. Jeg sagde i begyndelsen, at det kan være en smule sørgeligt og nogle gange ret svært at sige farvel. Hvis I ikke havde lyst til at forlade jeres oprindelsesland, er dette et godt eksempel på en svær afsked.

- Er du enig i det?
- Oplever du, at det er svært at sige farvel?
- Er det vigtigt at kunne sige ordentligt farvel?
- Får du altid lavet en god afsked, eller undgår du det?

Nu skal I læse jeg ønsker højt for hinanden. Henvend dig til den du har skrevet til. Efter samtalen er der tid til at snakke om ønskerne.

Materiale De små hilsener som eleverne skrev ned i starten af lektionen. (Hav eventuelt et par ekstra hilsener klar, hvis der er elever som ikke får nogle).

Tavle At sige farvel.

Varighed 20-30 minutter.

5. Afslutning på Welcome to School – Fejring

Lærer Giv eleverne rum til at fejre, men forsøg at få alle til at deltage.

Material Eventuelt drikkevarer og snacks fra forskellige lande samt musik og andet der gør en fest sjov.

Varighed Eget valg.

Eksempel fra praksis

Eleverne er enige i værdien af disse lektioner. Nogle af dem udtrykker, at de har lært at det at tale om tingene kan være rigtig gavnligt. Polske Pjotr er meget mere åben i dag. »Jeg ved nu at jeg har masser af venner i klassen, og jeg har fået vished om at jeg kan blive i Holland«, siger han.

Der er desværre et par drenge, der ikke har skrevet nogle drømme ned, men næsten alle af pigerne har. Jeg tilføjer selv hurtigt nogle farvel-ønsker.

Eleverne har valgt mange fine billeder. Der er drømmehuse, drømmebiler og drømmepartnere i blandt. Jeg fik ikke gjort det tydeligt, at det skulle være drømme der kan blive til virkelighed. Først er jeg i tvivl om, hvordan jeg skal inkorporer disse fine, men urealistiske drømme. Jeg stiller specifikke spørgsmål som »Hvorfor valgte du disse billeder?« og »Hvordan kan du opnå disse drømme?«. Fatima siger, at hun ikke tror at hun ender med at blive gift på et slot, ligesom det hun har et billede af, men at billedet repræsenterer hendes drøm om et stort flot bryllup. Musa fra Somalia har taget et billede med af et nordafrikansk landskab »Det er fordi jeg vil tage tilbage en dag«, siger han. Najla har taget et billede med af en hollandsk kvinde i uniform. »Måske skal jeg kæmpe for Afghanistan senere«, siger hun.

Til at starte med er samtalen lidt svært. Mine elever er generte ved at vise, hvad de har med. Det vender da Arda taler, hun er god til at få os alle til at grine. Hun har taget et billede med af en mand der dyrker fitness. Behwan fra Syrien spiller med sine muskler og spørger: »Har du også lyst til at gifte dig med mig?«. Arda svarer: »Du drikker øl og lever ikke sundt, sundhed er meget vigtigt for mig.« Først forstod vi ikke hvorfor det er vigitgt for hende, men da hun siger at det er fordi, at hun vil have fem børn, begynder vi at grine.

Jeg har en følelse af at klassen vil nyde hinandens selskab resten af året.

Social støtte til nyankomne unge med flytninge- og migrantbaggrund i folkeskolen – Lærermanual

© 2019 Pharos, Utrecht

Lærermanualen til Welcome to School er en pubklikation af
Pharos: Dutch Center for Expertise on Health Inequalities.

Forfattere: Bram Tuk og Milleke de Neef i samarbejde med Ebru Aydin, Gerina van der Sijs, Marlies de Jager, Anne Slotman og Eefje Wielders.

Rådgivningsgruppe: Hariëtte Boerboom, Fura Grol, Etty Hilleseum Lyceum Deventer, Carla van de Wal, Singelland Drachten, Bertha Sandker, The International Language group Emmen, Carine Zwart og Stedelijk Dalton Lyceum Dordrecht.

Grafisk design og illustrationer: Eks-Skolens Grafisk Design & Tryk, København.

Fotografier: Fotografier er hentet fra www.unsplash.com, www.pexels.com, www.pixabay.com

Udgaver: Første udgave 2000, anden udgave 2001, tredje udgave 2015, fjerde udgave 2019.

Fjerde udgave fra 2019 er blevet forkortet og redigeret af Forskningscenter for Migration, Etnicitet og Sundhed på Københavns Universitet som en del af forskningsprojektet Refugees Well School. Dette arbejde blev finansieret af den Europæiske Union.

Denne publikation må ikke reproduceres og/eller udgives i form af print, fotokopi eller på anden måde uden forudgående tilladelse af udgiveren.

Publikationen blev til med finansiel søtte fra
Kinderpostzegels Nederland og den Europæiske Union.

Pharos · Postbus 13318, 3507 LH Utrecht · +31(0)30 234 98 00 · info@pharos.nl · www.pharos.nl

refugees well school

PHAROS

CENTRE OF EXPERTISE ON HEALTH DISPARITIES